

Događaji i okolnosti Bleiburga i Križnoga puta

Srdarev, Jakov

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:955771>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Preddiplomski jednopredmetni studij povijesti

Jakov Srdarev

Događaji i okolnosti Bleiburga i Križnoga puta

Završni rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Preddiplomski jednopredmetni studij povijesti

Događaji i okolnosti Bleiburga i Križnoga puta

Završni rad

Student/ica:

Jakov Srdarev

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Zlatko Begonja

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Jakov Srdarev**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Događaji i okolnosti Bleiburga i Križnoga puta** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2024.

Sadržaj

1. Uvod.....	5
2. Događaji i okolnosti Bleiburga i Križnoga puta.....	7
2.1. Povlačenje vojnih postrojba i civila iz NDH prema Austriji.....	7
2.2. Tijek pregovora o izbjeglicama hrvatskih civila i vojnika u Austriji.....	19
2.3. Izručenje izbjeglih hrvatskih vojnika i civila iz austrijskoga dijela Koruške i kolone četvoreda u Jugoslaviji popraćene masovnim pokoljima.....	33
3. Zaključak	51
4. Sažetak.....	52
5. Summary	53
6. Popis literature	55

1. Uvod

Saveznici su tijekom 1943. i 1944. godine održavali svoje mirovne konferencije u kojima su se utvrdili planovi o završetku rata i nacrti budućih mirovnih planova. Među tim konferencijama je Narodnoslobodilačka vojska Jugoslavije postigla sporazum o zajedničkom djelovanju sa Crvenom Armijom u završnim operacijama na jugoistoku europskoga bojišta. Početkom 1945. godine Josip Broz Tito pred zapovjednicima četiriju jedinica Jugoslavenske Armije je postavio zadatak da se oslobodu južnoslavenski narodi na njihovom etničkom prostoru zaključno sa operacijama na Istru, Slovensko primorje i Korušku.¹ Posljedice savezničkih konferencija su uspješna borbena djelovanja koja su utjecala na to da su mnoge europske zemlje koje su bile članice Trojnoga pakta poput Bugarske i Finske prešle na stranu Saveznika. NDH zbog ovakvih navedenih okolnosti i zbog toga što je ostala jedina zemlja članica Trojnoga pakta u Europi 1945. godine bila prisiljena poduzeti promjene u vojnom ustroju. Međutim, te promjene nisu dali uspješnoga rezultata da se odupre partizanskim vojnim djelovanjima ne samo zbog navedenih ratnih i političkih prilika nego i zbog nedostatka streljiva i naoružanja budući da nije imala razvijenu vojnu industriju.² Uspješnim vojnim operacijama Jugoslavenske Armije uz pomoć Crvene Armije i bugarske vojske sužavao se prostor NDH i to je dovelo do povlačenja OS NDH skupa sa stanovništvom koje je bilo prestrašeno i bježalo od partizana zbog mogućih odmazdi. Vojne jedinice OS NDH sa stanovništvom se najprije počelo povlačiti sa prostora južne Hrvatske preko Mostara i Sarajeva prema Zagrebu.³ Vlada NDH je uputila Memorandum Saveznicima kako bi prešli na njihovu stranu sve u cilju sačuvanja i opstanka NDH. Međutim, taj njihov Memorandum su Saveznici odbili radi čega je započelo povlačenje vojske i civila prema Austriji kako bi se predali Saveznicima koji bi prihvatili kao svoje ratne zarobljenike. U

¹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 33. – 34. str.

² A. Mijatović, 2007., 11. – 12. str.

³ Z. Dizdar, 2005., 129. – 132. str.

Austriji su Saveznici odbili prihvatiti izbjeglice iz Hrvatske kao svoje ratne zarobljenike te su ih izručili vojnim jedinicama JA što je rezultiralo masovnim likvidacijama na prostoru Jugoslavije.⁴

⁴ J. Jurčević, 2005., 202. str.

2. Dogadaji i okolnosti Bleiburga i Križnoga puta

2. 1. Povlačenje vojnih postrojba i civila iz NDH prema Austriji

Nakon neuspješnog pregovora sa Saveznicima preko Memoranduma u kojemu se tražilo da NDH pređe na stranu Saveznika, vlada NDH na čelu sa Antom Pavelićem se našla u situaciji da donese presudnu odluku o budućnosti NDH. Dvije opcije koje su kružile u političkome vrhu NDH koje bi rezultirale donošenjem konačne odluke bile su povlačenje vojske sa civilima ili borba do zadnjega čovjeka.⁵ Mogućnosti glede povlačenja vojske sa civilima bile su da se ide preko Istre ili preko Austrije odnosno Koruške, dok su mogućnosti glede borbe bile povlačenje u šumu iz koje bi se pružao otpor partizanskim jedinicama ili povlačenje preko Istre gdje bi se predali Saveznicima kojima bi vojnici OS NDH stali na raspolaganju u daljnim borbama između Zapada i SSSR-a. Međutim, 5. svibnja 1945. g. vlada NDH na čelu sa poglavnikom Antom Pavelićem donijela je odluku o općem povlačenju prema Austriji što je javno obznanjeno 6. svibnja.⁶ Pripadnici OS NDH sa civilima su se povlačili prema Austriji u više pravaca koji su išli preko Celja kako je bilo naređeno od vlade NDH. I. zbor pod zapovjedništvom Ante Moškova bio je sastavljen od PTS –a , I. hrvatske udarne divizije i V. ustaške divizije i činio je Sjevernu kolonu čiji je pravac povlačenja bio Varaždin – Ivanec – Krapina – Rogatec. Zadaća I. zbora bila je osigurati prihvatilište članovima Državnoga savjeta, Sabora i Vlade NDH-a u izbjeglištvu u Koruškoj i zato se I. zbor počeo ranije od svih ostalih zborova povlačiti prema Austriji.⁷ II. zbor pod zapovjedništvom generala Vjekoslava Luburića bio je sastavljen od I. divizije HOS-a, 17. divizije, 18. udarne divizije i njegov pravac povlačenja bio je Sunja – Sisak – Petrinja – Zagreb – Brežice – Rogatec – Celje. III. zbor pod zapovjedništvom Artura Gustovića bio je sastavljen od 2., 7., i 8. divizije i njegov pravac povlačenja bio je Ivanić Grad

⁵ M. Grahek – Ravančić, 2009., 55. str.

⁶ A. Mijatović, 2007., 15. – 16. str.

⁷ A. Mijatović, 2007., 16. – 17. str.

- Krapina – Rogaška Slatina - Celje.⁸ IV. zbor pod zapovjedništvom Josipa Metzgera bio je sastavljen od 3., 6., i 15. divizije i njegov pravac povlačenja bio je Zagreb – Novi Dvori – Rogatec – Celje i zato su II., III., i IV. zbor činili Srednju kolonu. Zaduženje koje II. zbor imao bila je obrana Zagreba kojega su napustili 8. V., a razlog tome je da se protivničkoj strani ne da povoda za teška razaranja i ljudske žrtve. V. zbor pod zapovjedništvom generala Ive Herenčića bio je sastavljen od 1. posadne divizije, 10., 11., i 12. divizije i činio je Južnu kolonu čiji je pravac povlačenja bio Karlovac – Samobor - Zidani Most – Celje.⁹

6. svibnja u popodnevnim satima iz Zagreba u koloni su se prema Austriji najprije povlačili članovi vlade NDH, visoki državni dužnosnici, crkveni vjerodostojnici i predstavnici kulturnoga života u pravcu Krapina – Rogaška Slatina - Klagenfurt. U toj koloni je vladalo uvjerenje da će brzo doći do sukoba između Saveznika i komunizma na istoku i kako će Saveznici uzeti hrvatske civile i vojne postrojbe OS NDH kao svoje snage. Prema njihovoj procjeni taj mogući sukob između Saveznika i komunizma na istoku bio bi u trajanju 5-6 tjedana nakon čega bi se političko vodstvo NDH sa svojom vojskom i izbjeglim pučanstvom ponovno vratilo na hrvatske prostore kao saveznici Zapada i koji bi te prostore oslobodili od jugokomunizma.¹⁰ Toga dana se najprije stiglo i odsjedalo u Novim Dvorima kraj Zaprešića a idući dan 7. svibnja nastavilo se prema Austriji te je u večernjim satima skupina stigla u Rogašku Slatinu. 7./8. svibnja u Rogaškoj Slatini je poglavnik dr. Ante Pavelić zaprimio proglas o sveopćoj kapitulaciji Trećega Reicha i u tom proglasu general Lohr mu je prepustio operativno zapovjedništvo nad HOS-om ali i na legionarske i druge hrvatske postrojbe koje su bile u sastavu njemačke vojske.¹¹ Zato je u jutarnjim satima 8. svibnja poglavnik dr. Ante Pavelić sazvao posljednju sjednicu Glavnoga ustaškoga stana u kojoj je donio svoju posljednu odluku kao državnik NDH. U toj posljednoj odluci je naredio da se sve vojne postrojbe HOS-

⁸ Z. Dizdar, 2005., 132. str.

⁹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 59. – 60.str.

¹⁰ Z. Dizdar, 2005. 133, str.

¹¹ Z. Dizdar– M. Rupiće, 1995., 93. str.

a što brže povlaču za Korušku u Austriji i da se ni po koju cijenu ne predaju partizanskim postrojbama nego Saveznicima sa svojim naroužanjem. Nakon zadnje održane sjednice Glavnoga ustaškoga stana članovi vlade NDH u dvije grupe su se povlačili prema Austriji u kojoj su stigli istoga dana.¹² Prva grupa je odsjela u selu Turracherhöhe na granici Koruške i Štajerske u Austriji, a članovi vlade NDH koji su odsjeli u tom selu bili su: predsjednik vlade NDH Nikola Mandić, Džafer Kulenović, ministar nastave Julije Makanac, ministar pravosuđa Pavle Canki, ministar oružanih snaga Nikola Steinfel, bivši ministar prometa Hilmija Bešlagić, dr. Mate i Jozo Frković i Osman Kulenović. Državni prabilježnik Andrija Artuković, ministar šuma i ruda Josip Balen, ministar prometa Jozo Dumandžić, ravnatelj Ravnateljstva za javni red i sigurnost Filip Crvenković su bili u prvoj grupi članova vlade NDH u povlačenju prema Austriji samo što nisu odsjeli u selu Turracherhöhe nego na jednom drugom mjestu.¹³ Druga grupa članova vlade NDH je odsjela u Klagenfurtu(Celovec) i u toj grupi su se nalazili: ministar financija dr. Dragutin Tot, ministar seljačkoga gospodarstva dr. Stjepan Hefer, ministar udružbe Janko Totić, ministar pukovnik Lovro Sušić, ministar obnove opustošenih krajeva dr. Meho Mehičić, ministar bez lisnice Živan Kuvedžić te Savo Besarović i dr. Mehmed Alajbegović.¹⁴ Poglavnik dr. Ante Pavelić je sa svojom pratnjom i osiguranjem, nekim postrojbama oružništva te sa pripadnicima Glavnoga stožera HOS-a se uputio za Austriju pravcem Ptuj – Maribor - Sankt Andrä- Spilfeld – Leibnitz – Klagenfurt. U blizini Maribora kolona se zadržala 45 minuta pred jednom partizanskom preprekom koju su uspjeli ukloniti te su nastavili za Austriju. Prolazivši Spilfield i Leibnitz se kolona uputila Packer cestom za Klagenfurt. Na udaljenosti od 25 – 30 km je izbjeglička kolona predvođena poglavnikom Pavelićem zadobila informaciju o partizanskim snagama u Klagenfurtu te je promjenila smjer tako što se pokušala probijati prema Salzburgu.¹⁵ 10. V. kolona se uputila prema St. Leonhardu gdje je bila izložena zračnim

¹² Z. Dizdar– M. Rupić, 1995., 93. str.

¹³ Z. Dizdar– M. Rupić, 1995., 93. str.

¹⁴ Z. Dizdar – M. Rupić, 1995., 93. str.

¹⁵ Z. Dizdar – M. Rupić, 1995., 109. str.

bombardiranjem ruskih zračnih snaga. U tom bombardiranju je bilo i mrtvih i ranjenih što je dovelo kolonu u situaciju da bude slomljena i razbježana. Unatoč svemu je kolona nastavila dalje prema Judenbergu pa zatim kroz Knitellfeld – Zelweg prema Tribenu. Na putu prema Tribenu je kolona naišla na dijelove jedinica SS od kojih su zadobili informaciju da su ruske snage u Tribenu što je nagnalo kolonu da ide prema Judenburgu.¹⁶ Međutim, na putu prema Judenburgu je kolona naišla na kolonu njemačkih vojnika iz pravca Judenburga od kojih su saznali kako su ruske snage zauzele Judenberg što je dovelo do deorganizacije, sloma i kaosa u poglavnikovoj koloni. Zato je poglavnik sa svojim sinom Velimirom i nekolicinom ljudi se povlačio preko Tauriskih alpi. Razlog tome je da pređe rijeku Ems koja je bila granica američke i ruske okupacijske zone u Austriji što mu je uspjelo te je 24. V. sa svojom pratnjom stigao u Hintersee koji je bio pod američkom kontrolom.¹⁷

7. svibnja većina izbjeglica sastavljeno od građanstva, vojske Trećega Reicha i OS NDH se povlačila iz Zagreba za Austriju. S obzirom da još uvijek nije utvrđen točan broj civila i vojnika koji su se povlačili sa prostora NDH prema Austriji uzima se da je prema nekoj procjeni prostor NDH napustilo oko 200 000 pripadnika HOS-a pod oružjem, 100 000 njemačkih vojnika, 1000 Kozaka i četnika. Razilaženja su i oko broja napuštanja civila jer prema dokumentima JA oko 60 000 civila je napustilo NDH dok prema dokumentima HOS-a je oko 500 000 civila napustilo NDH.¹⁸ Pošto nije bilo nikakvih uvježbanih priprema povlačenja vojnika i civila te nije razrađen plan evakuacije ni koordinacije, tijekom povlačenja zavladao je metež, zastoje na cestama zbog mnoštva automobila, seljačkih kola, dvokolica, civila i vojnika koji su za sobom ostavili teška vozila koja su zakrčila putove. Među građanstvom i vojnicima je zavladao doza straha, panike i neizvjesnosti jer se nije znalo kuda se točno ide i kako će se daljna situacija odviti.¹⁹ Stupanjem na snagu bezuvjetne njemačke kapitulacije 8./9. svibnja u

¹⁶ Z. Dizdar – M. Rupiće, 1995., 110. str.

¹⁷ Z. Dizdar – M. Rupiće, 1995., 110. str.

¹⁸ Z. Dizdar, 2005., 134. str.

¹⁹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 64. – 66. str.

ponoć je uslijedila predaja njihovih snaga partizanima i to je dodatno otežalo daljne kretanje hrvatskih kolona. Tako je primjerice Južna kolona u svome pravcu se suočavala sa zastojsima na prometu a osobito nakon kapitulacije Trećega Reicha kada je i poput drugih kolona bila izložena pritiskom partizanskih jedinica koji su opkoljavanjem vršili pritisak na predaju i razoružavanje. Na prostoru Savske i Savinjske doline je Južna kolona bila izložena partizanskim napadima sa okolnih visova na što su vojne snage HOS-a slabo pružale otpor.²⁰ Već, 7. i 9. svibnja na prostoru austrijskoga dijela Koruške prodrle su prve hrvatske postrojbe preko Kamniških alpa i to na prostoru mjesta Gallizien i Kühnsdorf koje su bile u sastavu kotara Völkermarkt. Taj kotar su partizanske snage početkom svibnja 1945. godine zauzele i samim time stavili pod svoj nadzor što je dovelo do borbi između izbjegličkih kolona civila i vojnika sa prostora NDH i partizanskih snaga na prostoru Eisenkappel – Rechberg – Sittersdorf – Berndorf – Gallizien – Kühnsdorf. Izbjeglih hrvatskim vojnicima i civilima u borbi protiv partizanskih snaga pomogla je ukrajinska 14. SS. Divizija. O tim borbama potvrđuje četrnaestogodišnji partizanski kurir Anton Haderlap kako je praskalo i treskalo cijeli dan i noć i kako je tijekom borbenih djelovanja u partizanskim redovima vladala nesigurnost da su partizani se kretali oprezno i pozorno i oko svoga uporišta partizani su postavili straže.²¹ Izbjegličke kolone se nisu kretale samo glavnim cestovnim prometnicama nego i kroz šume, livade i polja. Uniformirani izbjeglički vojnici su bili daleko nadmoćniji od partizana i to potvrđuje koruška partizanka iz Eisenkappela kako su domobranci bili naoružani do zuba i da je Eisenkapell izgledao na vojni logor ustaša i domobrana. Prema izvještaju mjesnoga dušebrižnika kroz mjesto Jauntal je prošlo najmanje 10 000 konja u koloni vojnika i civila.²² Upravo zbog mnoštva izbjeglica su ceste bile zakrčene oružjem, streljivom, napuštenim autima i konjima dok su polja i livade, bila izgažena, popašena te utabana vozilima. Partizani su zbog

²⁰ A. Mijatović, 2007., 18. – 19. str.

²¹ T. F. Rulitz, 2012., 108. – 109. str.

²² T. F. Rulitz, 2012., 109. str.

vojne nadmoći izbjegličkih postrojbi izbjegavali borbene okršaje u dolini i prelazili su na ciljani napad sa uzvisina.²³ Zato su izbjegličke kolone bile često pod paljbom i imali su velike gubitke i o tome svjedoči Josip Đakić kao ustaški časnik kojem je njegova postrojba bila izložena pucnjavom partizana 12. svibnja između Solčave i Željezne Kapele (Eisenkappel). Đakić je tijekom partizanske pucnjave bio ranjen i on je sa ostalim suborcima svoje postrojbe nosio svoje ranjene suborce preko brda u Eisenkappel.²⁴ Zatim, pred mostom u Miklauzhofu je izbjeglička kolona imala okršaj sa partizanskom stražom koja je imala pod svojom kontrolom taj most i stražu je izbjeglička kolona uspjela nadvladati. Sve do 15. svibnja nadolazeće kolone hrvatskih izbjeglica su se uspjeli probiti do mosta Annabrücke gdje bi se predali 61. pješačkoj britanskoj brigadi koja bi te izbjeglice odvela u provizorni logor Grafenstein – Sand u kojemu se nalazilo oko 6000 izbjeglica. Englezi bi izbjeglice najprije pretražili i oduzeli oružje pa onda odveli u taj navedeni logor.²⁵

Manja skupina hrvatskih izbjeglica civila i vojnika se povlačila sa izbjegličkom kolonom slovenskih civila i vojnika preko Karavanki u austrijski dio Koruške gdje su imale borbene okršaje sa partizanskim snagama. Naime, 6. svibnja partizanski Koroški odred i 3. partizanski austrijski bataljun su pod svoju kontrolu stavili Zell – Pffare, a 7. svibnja Ferlach i Feistritz u Rožnoj dolini(Rosental) što je onemogućavalo izbjegličkoj koloni normalan proboj prema Klagenfurtu.²⁶ Zatim, 8. svibnja partizani su uspješno utvrdili svoje položaje na prostoru Rožne doline(Rosental) i podignuli barikade na cesti Ferlach – Hollenburg. Zato su se izbjeglice našle u okruženju i za njima je išla iz pravca zapada Rožne doline prema Feralchu 29. hercegovačka divizija, 4. motorizirana divizija JA i 11. dalmatinska brigada 26. divizije 4. JA. Objavom njemačke kapitulacije, manja skupina izbjeglih hrvatskih vojnika i civila koji su se povlačili prema Austriji preko Karavanki nisu se htjeli predati kao ni većina slovenskih

²³ T. F. Rulitz, 2012., 109. – 110. str.

²⁴ T. F. Rulitz, 2012., 110. – 111. str.

²⁵ T. F. Rulitz, 2012., 111. str.

²⁶ T. F. Rulitz, 2012., 65. – 66. str.

izbjeglih civila i vojnika partizanskim snagama koji su bili prisutni na prostoru austrijske Koruške.²⁷ Cesta Ferlach – Hollenburg razdvojena dravskim mostom bila je pod kontrolom partizanskih snaga u periodu od 8. do 10. svibnja zbog čega su vođeni pregovori za slobodan prolaz između izbjeglica i partizanskih snaga. Međutim, partizanske snage su odbile slobodan prolaz što je dovelo do borbenih okršaja 10. svibnja u Ferlachu. U tim borbenim okraštima su izbjeglice svladali partizanske snage i njihove prepreke na dravskome mostu kojega su uspjeli prijeći te su se predali britanskim snagama nedaleko od dvorca Hollenburg. Britanske snage su te izbjeglice smjestile u logor Vetrinje.²⁸

8. svibnja britanske snage su ušle u Klagenfurt tri sata prije od partizanskih snaga predvođeni 2. brigadom Ljubo Šercer, Kokrškim partizanskim odredom i dijelom Koruškim odredom. Istoga dana iz Zagreba su se povlačile preostale vojne postrojbe II. zbornice OS NDH preko Sljemena i Podsuseda, a ulaze vojne postrojbe 1. i 2. JA. 9. svibnja sjeveroistočno od Zagreba i na Zagrebačkoj gori odvijale su se žestoke borbe između 1. JA te 181. njemačke divizije s nekim vojnim jedinicama OS NDH koje su se povlačile prema Austriji.²⁹ Ulaskom partizanskih jedinica u Zagreb nisu se odvijale nikakve ulične borbe nego bi se zatečene, preostale vojnike OS NDH odmah uhitilo i prema njima bi se postupilo po kratkom postupku tako što bi bili pogubljeni. Partizani su provodili "čišćenje" Zagreba i okolice od zaostalih "banditskih skupina" prema planu mjera koje donijela OZNA u rujnu 1944. g. o poduzimanju ulaska NOV i PO Hrvatske u Zagreb. Štabovi JA dostavljaju brzojave svim postrojbama u kojima od 8. svibnja oficire i vojnike suprotne strane proglašavaju banditima a ne ratnim zarobljenicima.³⁰ 9. svibnja je Josip Broz Tito povodom kapitulacije Trećega Reicha uputio poziv svim oružanim formacijama na suprotnoj strani nazivajući ih slugama okupatora da

²⁷ T. F. Rulitz, 2012., 66. – 67. str.

²⁸ T. F. Rulitz, 2012., 67. str.

²⁹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 69. str.

³⁰ M. Grahek – Ravančić, 2009., 69. – 70. str.

odmah polože oružje i predaju se vlastima jer suprotno će partizanske vojne postrojbe prema njima postupati po kratkom postupku. Nakon ulaženja vojnih jedinica JA u Zagreb predstavnik Generalštaba NOV-a i POJ-a general – major Rade Hamović je sazvao sastanak sa generalima Pekom Dapčevićem, Kočom Popovićem i Kostom Nađom koji su bili zapovjednici 1., 2., i 3., JA oko završnih operacija na sjeveroistočnome dijelu Jugoslavije. Tijekom sastanka je bilo dogovoreno da se izvođenjem tih operacija, izbjeglice koje nazivaju neprijateljima treba dovesti u okruženje i postaviti im blokadu da dođu do austrijskoga teritorija odnosno do samoga Klagenfurta nakon čega bi uslijedila likvidacije ili kako oni nazivaju „čišćenje“.³¹ Zato su prema Sloveniji krenuli iz Zagreba dijelovi 1. JA koju su činili 5. i 11. krajiška te 21. srpska udarna divizija dok je 2. JA krenula prema Sloveniji u pravcu Zidanoga Mosta. 3. JA je krenula prema Sloveniji u pravcu Mariboru i ove partizanske jedinice iz Zagreba su išle kao pojačanje partizanskim jedinicama u Sloveniji.³² 9./10. svibnja 2. JA nedaleko od sela Rake je prisilila 373. legionarsku pješачku Tigar diviziju na predaju i izbivši na Savu je ugrozila kretanje Južne i Srednje kolone sa 100 000 izbjeglica kroz Savsku Dolinu. Prema nekim svjedočanstvima povlačenje vojnika i civila bilo je popraćeno sa brojnim problemima a jedno do problema bili su zastoji u nepreglednoj koloni koji su pravili njemački vojnici koncentriranjem svojih konvoja u pratnji sa 12 ili 14 divizija. Osim konvoja su njemački vojnici koncentrirali vozila što je dovelo do zakrčenosti prometnica zbog čega se sporo napredovalo.³³ U mjestu St. Peter kod Zidanoga Mosta zapovjednici vojske pri povlačenju Rafael Boban i Vjekoslav Luburić naredili su uništenje teškoga naoružanja radi daljnjeg napredovanja prema Celju. Sam Luburić je očistio cestu prema Celju tako što se sukobio sa raspršenim partizanskim skupinama koje ih je svladao. U Radeču i pred Zidanim Mostom 2. JA je presijekla Južnu kolonu te joj nanijela velike gubitke. Južna kolona je izgubila 2140 ljudi a 2. JA zarobila joj je 6998 pripadnika

³¹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 70. str.

³² M. Grahek – Ravančić, 2009., 70. – 71. str.

³³ A. Mijatović, 2007., 20. – 22. str.

HOS-a te je Južnoj koloni zapljena veliki broj lakog i teškog naoružanja, streljiva motornih i zaprežnih prijevoznih sredstava te drugog ratnoga materijala.³⁴

9. svibnja kolona vojnih jedinica OS NDH i civila stigla je u Celje gdje su uspostavljeni kontakti i pregovori sa Okružnim NOO Celje. General Vjekoslav Servatzy i Daniel Crljen bili su pregovarači za NDH dok su sa partizanske strane pregovarači bili tajnica NOO Celje i još dva muškarca. Predstavnici NDH su tražili od partizanskih predstavnika neometano i mirno povlačenje prema Austriji i da ukoliko netko od partizanskih jedinica napadne da će se taj napad znati odgovoriti.³⁵ Tijekom tih pregovora predstavnici NOO Celje su isticali da za prolaz treba ovlaštenje iz Ljubljane ali je na kraju postignut sporazum kojim je omogućen nesmetan prolaz vojnika OS NDH i civila za Austriju. Sporazum je u ime vlade NDH potpisao Vladimir Metikoš i Vjekoslav Servatzy a u ime Crnogaraca Dušan Krivokapić. Emilija Gabinec je potpisala sporazum u ime partizanskih jedinica, a razlog zašto je koloni izbjeglica omogućen prolazak je taj što još nije bilo dovoljno partizanskih jedinica u Celju koji bi im pružali otpor i blokirali ih da idu dalje prema Austriji.³⁶ S druge strane bili su zaokupirani oko naoružavanja njemačkih vojnih jedinica koji su se masovno predavali. Zato su partizanskim jedinicama u Celju počelo pristizati pojačanje nekih postrojbe I. i III. JA koje su 10./11. svibnja koje zauzele prilaze u gradu i samim time je došlo do zahuktavanja situacije. Naime, nadolazećim izbjegličkim kolonama hrvatskih civila i vojnika iz smjerova Rogaške Slatine i Zidanoga Mosta su partizanske jedinice u Celju onemogućavale slobodan prolaz za Austriju. Zato su se odvijale borbe ulicama Celja koje su bile popraćene pljačkama, mučenjima i ubijanjima.³⁷ Brojni zarobljeni civili su odvedeni u celjski partizanski logor Bezistan i nad mnogim civilima su izvršeni masovni pokolji. Prema dokumentima JA na prostoru Celja i okolice je razoružano oko 3000 ustaša i 1000 domobrana od kojih su neki ili ubijeni ili odvedeni prema zapovjedi

³⁴ A. Mijatović, 2007., 22. str.

³⁵ M. Grahek – Ravančić, 2009., 75. str.

³⁶ M. Grahek – Ravančić, 2009., 75. – 76. str.

³⁷ M. Grahek – Ravančić, 2009., 76. str.

štabova armija u Zagreb i dijelom u Karlovac. Preživjela kolona iz Celja se povlačila u dva smjera i to prema Dravogradu gdje se uputila većina vojske i civila te prema Mariboru.³⁸ Međutim, u Maribor ubrzo je stigla 51. vojvođanska divizija predvođena Milanom Bastom koja je presjekla pravac izbjegličkoj koloni prema Leibnitzu i Grazu te su izbjeglicama bili ostavljeni koridori prema Austriji u smjeru Dravograda i Slovenj Gradeca. General Kosta Nađ je izdao zapovjed 17. diviziji i 51. diviziji da otiđu kao pojačanje tamošnjim partizanskim jedinicama u Dravogradu odnosno 6. brigadi 36. divizije. 17. divizija se uputila prema Dravogradu iz Slovenske Bistrice preko Mislinja i Doliča, a 51. divizija se željezničkim vlakom iz Maribora uputila prema Dravogradu.³⁹ 11. svibnja na području Mislinjske doline bile su prisutne prve izbjegličke kolone hrvatskih vojnika i civila koje su izazvale zakrčenost glavnih i sporednih putova kroz Mislinjsku dolinu u smjeru prema Slovenj Gradecu. 12. svibnja je zbog velike gužve na prometnicama kroz Mislinjsku dolinu bila velika koncentriranost partizanskih snaga odnosno vojnih postrojba 17. divizije na izbjegličku kolonu i time je došlo do borbenih okršaja na području Gornjega Doliča, Donjega Doliča i Hude Luknje.⁴⁰ 13. svibnja je na tom istom prostoru su postrojbe HOS-a izvele protunapad na partizanske jedinice 17. divizije koje su privremeno napustile Turjak i Tolski Vrh. Naime, partizanskim jedinicama 17. divizije je stiglo pojačanje a to su 6. proleterska, 2. krajiška i 15. majevička brigada. Ove navedene jedinice su izvele protunapad na vojne postrojbe HOS-a te su 14. svibnja ušle i zauzele Slovenj Gradec.⁴¹ U borbenim okršajima na prostoru Mislinjske doline između izbjegličke kolone i partizanskih jedinica je stradalo 1500 hrvatskih vojnika i civila o čemu potvrđuju svjedočanstva tamošnjeg stanovništva toga vremena koje je nakon deset dana borbenih okršaja pokapalo mrtve u iskopanim jamama ili u protutenkovskim jarcima. O tome potvrđuje i istražna komisija

³⁸ Z. Dizdar, 2005., 135. str.

³⁹ Z. Dizdar, 2005., 135. str.

⁴⁰ M. Grahek – Ravančić, 2009., 83. – 84. str.

⁴¹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 84. str.

koja je evidentirala više lokacija na području Mislinjske doline na kojima se nalaze grobišta stradalih pri povlačenju za Austriju.⁴²

Raspored vojnih snaga 51. divizije na prostoru Dravograda bio je takav da je 8. brigada bila pozicionirana na Tolstom Vrhu, Podklancu, Dobovi i Poljancu, a 7. brigada je bila pozicionirana na području Ravne na Koroškem. U periodu od 11. do 12. svibnja prije nego što je dravogradsko područje bilo pod partizanskim okruženjem izbjegličke kolone hrvatski vojnika i civila su uspjele proći kroz Dravograd te su izbili na austrijski dio Koruške točnije na područje Lavamünda nedaleko od Klagenfurta. Na dravogradskom području nalazilo se raznih rodova vojske i to njemačkih, ukrajinskih, kozačkih, hrvatskih i mađarskih vojnih jedinica.⁴³ 12. svibnja u stožer HOS-a koji se nalazio u Šentjažu je generalu Slavku Štanceru stigao obavještajni časnik 51. vojvođanske divizije kapetan Vasa Vesković sa upućenim ultimatumom u kojem se tražila kapitulacija i bezuvjetna predaja hrvatskih vojnika i civila u roku od jednoga sata. Naravno, stožer HOS-a je odbio taj ultimatum te je donio odluku da izbjeglička kolona zaobiđe Dravograd preko drvenoga mosta i dalje se uputi prema Bleiburgu.⁴⁴ 13. V. je zapovjedništvo HOS-a sastavilo Memorandum kojega su uputili Glavaru Angloameričke misije za Štajersku, Korušku i Gorenjsku u Celovcu i u tom memorandumu se tražila zaštita 200 000 hrvatskih vojnika i oko pola milijuna hrvatskoga naroda (staraca, invalida, žena i djece), 15 000 vojnika i oko 20 000 građanskih izbjeglica iz Crne Gore pozivajući se na međunarodne zakone i običaje. Memorandum su potpisali general Ivan Herenčić, pukovnik Danijel Crljen i Dušan Krivokapić i nije imao nikakvoga učinka. Istoga dana je štab 51. divizije uputio ultimatum izbjegličkoj koloni u kojoj se traži bezuvjetna predaja i polaganje oružja do 10h. Ultimatum je bio odbijen i 51. divizija ojačana 6. brigadom 36. divizije i 1. Tomšičevom brigadom 14. slovenske divizije izvela je opći napad na izbjegličku kolonu.⁴⁵ Izbjeglička kolona je na

⁴² Z. Dizdar, 2005., 142. str.

⁴³ M. Grahek – Ravančić, 2009., 86. – 88. str.

⁴⁴ M. Grahek – Ravančić, 2009., 88. – 89. str.

⁴⁵ M. Grahek – Ravančić, 2009., 89. – 91. str.

području Podklanca preko Falentova mosta krenula u proboj prema Bleiburgu. Vojne jedinice HOS-a su izbacile 7. i 8. brigadu sa Tolstoga Vrha prema planinama Strojni i Jamnici i one su izbjegličkoj koloni omogućile slobodan prolaz dolinom Meže preko Poljane prema Bleiburgu. 7. i 8. brigada JA su bile poslone kako bi izbjegličkoj koloni onemogućile taj slobodan prolaz i zato je 7. brigada s 13./14. svibnja zaustavila kretanje izbjegličke kolone hrvatskih vojnika i civila prema Ravnem na Koroškem i Poljani.⁴⁶ 17. divizija zajedno sa snagama 2. krajiške brigade JA su pod svojom kontrolom stavili promenticu Celje – Velenje- Slovenj Gradec – Dravograd. Nalogom Koste Nađe je u jutarnjim satima 14. svibnja izveden novi napad partizanskih jedinica s ciljem ponovnoga vraćanja izgubljenih položaja 51. divizije i taj novi napad se odvijao u smjeru Podklanca i Tolstega Vrha na kojima su se nalazile vojne jedinice HOS-a.⁴⁷ 6. brigada 36. divizija je skupa sa dijelovima 51. divizije i 2. bataljunom koji su se nalazili na lijevoj obali Drave brzo osvojili most i prešli na drugu stranu obale. Ove navedene partizanske jedinice su pritislule izbjegličku kolonu koja se kretala Mežiškom dolinom prema Poljani i prema dopisu Generalštaba III. JA zarobljeno je 20 000 hrvatskih vojnika i 4000 hrvatskih civila. 51. divizija 4. JA je zauzela naselja Poljana i Ravne na Koroškem i time je nadolazećoj izbjegličkoj koloni onemogućen koridor prema Austriji.⁴⁸ 17. divizija je izvodila topovsku paljbu na izbjegličku kolonu hrvatskih vojnika i civila koja je bila na izlazu iz Mislinjske doline, dok 7. brigada i Tomšićeva brigada nisu istim intezitetom kao i 17. divizija udarali na izbjegličku kolonu. U večernjim satima 13. svibnja je u pomoć Tomšićevoj brigadi pristigao 1. bataljun Šlanderove brigade a idućeg dana 14. svibnja je veliki broj izbjeglica bio pred Poljanom.⁴⁹ Zato je 1. bataljun Šlanderove brigade prešavši rijeku Mežu zauzeo svoje položaje iznad Poljane a 2. bataljun Tomšićeve brigade se nalazio u Poljani i oko nje. Vojne postrojbe 7. vojvođanske brigade su zauzeli položaje između Prevalja i Poljane i došlo je do

⁴⁶ M. Grahek – Ravančić, 2009., 91. – 93. str.

⁴⁷ M. Grahek – Ravančić, 2009., 93. – 94. str.

⁴⁸ M. Grahek – Ravančić, 2009., 94. – 95. str.

⁴⁹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 95. – 97. str.

žestokih sukoba u Poljani između izbjegličke kolone i navedenih partizanskih jedinica.⁵⁰ Tijekom borbenih djelovanja glavnina kolone se uspjela provući kroz željeznički tunel na području Dolga Brda – Holmec prema Loibachu i samim time je ta kolona dospjela na Loibaško polje koje svega par kilometara južnije od austrijskoga gradića Bleiburga. Tu kolonu koja je dospjela do Loibaškoga polja dočekali su vojne postrojbe 38. brigade Petoga korpusa Osme savezničke armije pod zapovjedništvom generala Patricka Scotta. 3. bataljun Tomičeve brigade i 3. bataljun Zidanšekove brigade su zatvorili put prema Bleiburgu.⁵¹

2.2 Tijek pregovora o izbjeglicama hrvatskih civila i vojnika u Austriji

Kako bismo bolje razumjeli način na koji su se odvijali pregovori između predstavnika britanske i novouspostavljene jugoslavenske komunističke vlasti potrebno je osvrnuti se na neke događaje. Harold Macmillian bio je jedan najmoćnijih ljudi u britanskom političkom vrhu jer je obnašao funkciju rezidencijalnoga ministra za Sredozemlje u AFHQ u Caserti i obnašao je funkciju političkoga savjetnika feldmaršala sir Harolda Alexandera. Funkcijom rezidencijalnoga ministra je Harold Macmillian imao ovlaštenja nad svim dijelovima vojske, izravno komuniciranje sa britanskim Ministarstvom vanjskih poslova i premijerom Winstonom Churchillom te uplitanje u političke poslove u Sredozemlju.⁵² Prostor Jugoistočne Europe u predratnim i ratnim godinama bio je velikoga interesa za britansku politiku koja je poduzimala niz različitih aktivnosti i to sve u svrhu ostvarenja, zaštite ili zadržavanja djelatnih izgleda u budućnosti. Svaka konačna odluka koju bi britanska vlast donijela je prolazila kroz proceduru prikupljanja obavijesti, razmatranja svih činjenica na različitim razinama te suprostavljanja različitih prijedloga odluka.⁵³ Harold Macmillian je od sredine travnja 1945. godine bio zaokupljen odnosima Velike Britanije i nove jugoslavenske vlasti koji se pogoršavao zbog teritorijalno – graničnih problema prema Italiji i Austriji. Naime, 11. travnja u Moskvi su

⁵⁰ M. Grahek – Ravančić, 2009., 97 – 98. str.

⁵¹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 99. – 100. str.

⁵² J. Jurčević, 2005., 224. str.

⁵³ J. Jurčević, 2005., 224. – 225. str.

Jugoslavija i SSSR sklopili Ugovor o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i posljertnoj suradnji i na temelju toga Ugovora je 16. travnja 1945. godine organizirana javna proslava u Črnomelju u Sloveniji.⁵⁴ Na toj javnoj proslavi Boris Kidrič je zagovarao priključenje Trsta, Gorice, i Celovca Jugoslaviji jer za taj zahtjev imaju zajamčenu podršku Sovjetskoga Saveza temeljem toga Ugovora. Zato je 19. travnja 1945. Harold Macmillan u dopisu javlja ministru vanjskih poslova Sir Anthonyju Edenu da je feldmaršal Alexander jako zabrinut zbog Titovih pretenzija na Julijsku Krajinu. 1. svibnja je 4. JA ušla u Trst što je pogoršalo britansko – jugoslavenske odnose zbog pitanja granica Jugoslavije sa Italijom i Austrijom.⁵⁵ Britanska vlada je o pitanju jugoslavenske – austrijske granice zauzela stav još od konferencije na Jalti a to je obnova granice iz 1937. godine prije Anschlussa i zato se opredjelila za politiku odlučnoga blokiranja jugoslavenskih zahtjeva. Politika odlučnog blokiranja označava mogućnost uporabe vojne sile kojom Britanci nisu dovoljno raspolagali. Zato je britanska vlast tražila vojnu pomoć i podršku od američke vlade na čelu sa Trumanom koji je odbio pružiti vojnu pomoć Velikoj Britaniji zbog izgreda na Bliskom Istoku.⁵⁶ Spomenuli smo u prethodnom poglavlju kako su britanske snage 8. svibnja ušle u Klagenfurt tri sata prije vojnih jedinica JA čija je sve veća prisutnost u Koruškoj prema kojoj je Tito imao teritorijalnih pretenzija. Zato je istoga dana Alexandrov načelnik štaba Wiliam Morgan stigavši u Beograd ponudio prijedlog Titu da pod vojnom upravom Saveznika bude prostor od Trsta do Beljaka/ Villacha i taj prijedlog je Tito odbio. Tito je Morganu ponudio prijedlog da taj navedeni prostor bude pod zajedničkim vojnim zapovjedništvom ali taj njegov prijedlog je bio odbijen.⁵⁷

Na prostoru Koruške raspored tamošnjih britanskih snaga bio je takav da je 8. britanska armija bila stacionirana u Koruškoj te je odgovarala savezničkom zapovjedniku u Sredozemlju feldmaršalu sir Haroldu Alexanderu čiji se autoritet protezao na prostor Južne Koruške.

⁵⁴ J. Jurčević, 2005., 225. str.

⁵⁵ J. Jurčević, 2005., 225. – 226. str.

⁵⁶ J. Jurčević, 2005., 226. – 227. str.

⁵⁷ J. Jurčević, 2005., 227. str.

Kraljevska palača u Caserti nedaleko od Napulja bila je glavno sjedište feldamršala sir Harolda Alexandera.⁵⁸ 8. britanska armija je bila pod zapovjedništvom sir Richarda McCreeyrea čije je sjedište bilo nedaleko od Udina i sastojala se od dva korpusa i to od 13. korpusa koji je bio stacioniran duž rijeke Soče gdje se suočavao sa Titovim snagama te od 5. korpusa koji je bio stacioniran na prostoru južne Austrije i bio je pod zapovjedništvom generalpukovnika sir Charlesa Keightelya. Toby Low je Charlesu Keightelyu bio stožerni general – brigadir.⁵⁹ Pod 5. korpusom nalazile su se tri divizije među kojima spada 6. oklopna divizija pod general – bojnikom Horatiusom Murrayem kojoj je pripadala gardijska brigada pod brigadirom Geraldom Vernyem koja je nadzirala izručenje izbjeglica. 15. armijska skupina je bila stacionirana u Firenci i bila je pod zapovjedništvom Markom Clarkom.⁶⁰

Britanske snage su nadolazeće kolone izbjeglica hrvatskih vojnika i civila smjestili u logore koje su Britanci nazivali logori za „raseljene osobe“ što predstavlja drugo značenje logora za ratne zarobljenike. Izbjegli hrvatski vojnici i civili su bili raspoređeni u logorima koji su bili osnovani u Klagenfurtu, Krumpendorfu, Töschlingu, Rossegu, Ferlachu, Viktringu, Maria Saalu, Tamswegu, Grafensteinu, Völkermarktu, Griffenu i Wolfsbergu. Oko 11 000 Hrvata se nalazilo na području dijela Koruške koji je bio pod nadzorom 6. oklopne divizije, a mnogo izbjeglih hrvatskih vojnika i civila bilo je zatočeno na području koji je bio pod nadzorom 46. pješačke divizije.⁶¹ Prema Tolstejevoj procjeni su britanske snage u logoru Viktringu smjestile oko 35 000 izbjeglica koje su se probijale do Klagenfurta, dok prema izvještaju 5. korpusa upućen 8. armiji je bilo zatočeno oko 25 000 Hrvata do 14. svibnja. Prema naredbi Glavnoga ureda savezničkih snaga (AFHQ) koji je stupio na snagu 3. svibnja britanske vojne snage su nadolazeće izbjeglice hrvatskih vojnika i civila u Koruškoj prihvaćali, razoružavali i smjestili ih u zarobljeničke logore i držali do onoga trenutka dok nisu dobili daljne upute od britanskih

⁵⁸ T. F. Rulitz, 2012., 138. – 139. str.

⁵⁹ T. F. Rulitz, 2012., 139. str.

⁶⁰ T. F. Rulitz, 2012., 139. – 140. str.

⁶¹ N. Tolstoj, 1991., 123. – 124. str.

vlasti kako s njima postupati.⁶² Takva naredba je proizašla temeljem izvještaja iz 27. travnja britanskoga ambasadora u Beogradu Sir Ralpa Skrinea Stevensona upućen britanskim vlastima i u tom izvještaju govori se o povlačenju antititovskih snaga. Istu takvu situaciju je britanskoj vlasti istaknuo Sir Orme Sargent koji je u svome pismu 29. travnja upozorio Winstona Churchilla da antipartizanske snage treba razoružati i smjestiti u izbjegličke logore i takvo postupanje je naišlo na podršku američke vlade 2. svibnja 1945. godine.⁶³ 10. svibnja u Caserti je održan sastanak političkoga komiteta savezničkih snaga gdje se raspravljalo o problemu jugoslavenskih granica i o mogućnosti vojne intervencije. 11. svibnja feldmaršal sir Harold Alexander je uputio Titu zahtjev o povlačenju jugoslavenskih postrojbi iz Austrije a 12. svibnja britanski ambasador u Beogradu Stevenson je uručio prosvjednu notu Titu u kojoj se tražilo od jugoslavenske vlada poštivanje granice iz 1937. godine kao privremenu granicu(boundary) između Austrije i Jugoslavije do konačnoga uređenja granica na mirovnoj konferenciji.⁶⁴ Međutim, Josip Broz Tito je odbio zahtjeve koje je dobivao od predstavnika britanskog političkoga vrha i on je i dalje otvoreno zagovarao prava na Korušku zbog čega je tamošnjim vojnim postrojbama Kokrškom i dio Koruškom odredu, te 2. brigadi “Ljubo Šercer” koji su ušli u Klagenfurt stiglo pojačanje od 3. i 4. JA. Upravo, zbog Titovog otvorenog zalaganja na Korušku u kojoj su sve više pristizale izbjegličke kolone hrvatskih vojnika i civila što je davalo mogućnosti za izgledan sukob među saveznicima feldmaršal Harold Alexander je naredio Haroldu Macmillanu da 12. svibnja otiđe u sjedište 8. britanske armije i 13. korpusa na razgovor sa generalima Richardom McCreeryem i Johnom Hardingom kako bi raspravljali o okolnostima na onim područjima koji su bili pod njihovim nadzorom.⁶⁵ U jutarnjim satima 12. svibnja je Harold Macmillian sa svojim pomoćnikom Philipom Broadom odletio za Treviso nedaleko od Venecije i u Trevisu se sastao sa zapovjednikom 8. britanske armije Richardom

⁶² N. Tolstoj, 1991., 124. – 125. str.

⁶³ J. Jurčević, 2005., 227. – 229. str.

⁶⁴ J. Jurčević, 2005., 229. – 231. str.

⁶⁵ J. Jurčević, 2005., 231. – 233. str.

McCreeryem. Na sastanku u Trevisu koji je trajao pola sata, Macmillan generalu McCreeryeu je izložio trenutnu političku i vojnu situaciju s kojima se suočava feldmaršal Alexander i britanska vlast te neodlučnost i nepredvidivo držanje američke vlade. Zatim, Macmillan je McCreeryeu izložio najnovije razmjenjene brzojave između glavnih sjedišta u svijetu za ovu situaciju i nakon sastanka u Trevisu je odletio u Monfalcone gdje se sastao sa zapovjednikom 13. korpusa Johnom Hardingom.⁶⁶ U Monfalconeu je Harding upoznao Macmillana sa teškim stanjem u kojemu se nalazile njegove vojne postrojbe a radi se o tome da su njegove vojne postrojbe pomiješale se sa jugoslavenskim partizanskim jedinicama do te mjere da su ponekad dijelili isto konačište. Harding je kazao Macmillianu kako svoje položaje u takvoj situaciji može tjednima sve do onoga trenutka kad pregovori budu uznapredovali ili kad se donese neka odluka na razini britanske vlade. U slučaju, ako dođe do sukoba između njegovih vojnih postrojbi sa partizanskim jedinicama koje su došle u područje njegova nadzora da će svoje postrojbe prestrojivati iza obrambene linije koja bi bila rijeka Isonzo.⁶⁷ General John Harding je uvjeren da može otjerati partizanske jedinice, a Macmillian je u izvještaju Foreignu Officeu kojega je poslao u jutarnjim satima naveo da će se nakon sastanka u Monfalconeu vratiti u Casertu u nedjelju 13. svibnja u jutarnjim satima. Međutim, on je produljio za Klagenfurt što nije naveo u brzojavu da planira tamo otići i u Klagenfurtu se sastao sa zapovjednikom 5. korpusa generalom Charelsom Keightelyem. Sastanak je započeo osvrtanjem na prisutnost nadolazećih vojnih jedinica JA na prostoru austrijske Koroške čiji se pripadnici ponašaju tiranski, nasilnički i nedisciplinirano.⁶⁸ Keightley ovako njihovo ponašanje naziva jednom riječju „mala strahovlada“ koja pravi nevolje u austrijskome dijelu Koroške ali on se osjeća bespomoćno i šta poduzeti protiv takvoga stanja. Macmillian mu je kazao kako ne treba trenutno primjenjivati ikakvu silu, da se ne prouzroči bilo kakav incident nego treba ostati u

⁶⁶ N. Tolstoj, 1991., 75. – 76. str.

⁶⁷ N. Tolstoj, 1991., 76. – 77. str.

⁶⁸ N. Tolstoj, 1991., 77. – 78. str.

ulozi promatrača. Zatim, na sastanku se raspravljalo o pitanju jugoslavenskih izbjeglica koje je zapravo bit održavanja sastanka u Klagenfurtu i pretpostavlja se da je to glavni razlog dolaska ministra Harolda Macmilliana.⁶⁹ O izbjeglicama su izneseni podatci da je 7000 hrvatskih vojnika stacionirano u Eisenkappelu skupa sa 3000 civila te da su se dvije srpske pukovnije dobrovoljačkih odreda pod vodstvom generala Tatalovića predalo britanskim snagama. U daljnjem izlaganju vezano o izbjeglicama spominje se da su se britanskim snagama predali slovenski domobranci pod zapovjedništvom generala Krennera dok mnoštvo žena, djece i civila koje je izbjeglo pred Titovim partizanskim snagama bili su rimokatoličke vjeroispovjesti i konzervativnoga usmjerenja.⁷⁰ Upravo, zbog svoje opredjeljenosti ili stavova izbjegli civili se nisu slagali sa komunizmom i njenim dolaženjem na vlast na područjima odakle su izbjegli. S obzirom na nedovoljnu raspoloživost dokumenata koji bi otkrili o daljnjem ishodu sastanka u Klagenfurtu vođen između Macmilliana i Keightelya, zabilješke u Macmillanovome dnevniku i još neki dokumenti sugeriraju da je sastanak završio sa izlaganjem brojčanih podataka izbjeglica koji su nadirali i predali se britanskim snagama u austrijskome dijelu Koruške.⁷¹ Nakon sastanka, Macmillan je odletio u Treviso kod McCreerya na kratki razgovor kako je zabilježio u svome dnevniku ali nije naveo o čemu je s njim razgovrao. Pretpostavlja se da ga je nagovorio da provede izručenje izbjeglica kako bi se mogli usuglasiti potezi 8. armije i 5. korpusa jer ne postoje čvrsti dokumenti koji bi mogli to potvrditi.⁷² Međutim, o njihovom razgovoru potvrđuje brzojav američkoga političkoga savjetnika pri Glavnome štabu savezničkih snaga Alexandera C. Kirka kojeg je poslao svome resornome ministru u Washingtonu. Taj brzojav potvrđuje kako je 14. svibnja Harold Macmillian se sastojao sa feldmaršalovim izvršnim administrativnim časnikom generalom Robertsonom. Naime, u brzojavu stoji kako izvršni administrativni časnik sir Brian Robertson traži suglasnost od

⁶⁹ N. Tolstoj, 1991., 82. – 84. str.

⁷⁰ N. Tolstoj, 1991., 86. – 88. str.

⁷¹ N. Tolstoj, 1991., 90. – 92. str.

⁷² N. Tolstoj, 1991., 94. – 95. str.

Washingtona da se generalu McCreeryeu pošalje brzojav u kojem ga se ovlašćuje da izruči veliki broj otpadničkih jugoslavenskih trupa što se misli na izbjegle hrvatske i slovenske vojnike izuzev četnika Titovim jedinicama.⁷³ Clark u brzojavu naglašava kako je Harold Macmillian preporučio Robertsonu da traži suglasnost od Washingtona za zapovjednika 8. armije i kako je Robertsonu kazao da se ne može suglasiti s njime dok se ne konzultira sa američkom vladom. Prema onome što se prikazuje u brzojavu ispada da je Macmillian vršio pritisak na Robertsona da se traži i provodi izručenje izbjeglica mimo odluke feldmaršala Alexandera koji je bitan da donosi odluke jer je vrhovni zapovjednik savezničkih snaga.⁷⁴ Vršitelj dužnosti državnog sekretara SAD-a Joseph Grew je podržao stajalište Alexandera C. Kirka moleći da o ovoj situaciji obavjesti vrhovnog zapovjednika savezničkih snaga ukazujući mu da je na tragu kršenje njihove anglo – američke politike koja zagovara poštivanje Haške i Ženevske Deklaracije. Odredbe tih konvencija ukazuju kako ratne zarobljenike treba štiti od bilo kojega čina nasilja što znači da u onoj zemlji u kojoj su zarobljeni ili kojoj su se predali mora ih se uzdržavati i ne smije ih se izložiti nasilju i maltretiranju. U odredbama nigdje ne stoji da ratne zarobljenike treba silom ili protiv njihove volje izručiti onamo odakle su izbjegli i ratnim zarobljenicima su zagarantirana građanska prava.⁷⁵ Ono što je važno spomenuti je to da je 11. veljače 1945. godine supotpisnice sporazuma o repatrijaciji s Jalte Velika Britanija, SAD i SSSR se obvezale da će ratne zarobljenike koji su poduimali Treći Reich vratiti zemljama protiv koje su ratovala. Međutim, taj sporazum nije vrijedio za Jugoslaviju i njene izbjeglice jer Tito nije to potpisao. 14. svibnja britanskom veleposlanstvu u Beogradu se Tito pozivao na Sporazum repatrijacije s Jalte ističući da je za Jugoslaviju i za njenu vojsku nepravедno da se odrekne prava na progon neprijatelja preko predratne granice te na zauzimanje oslobođenoga područja jer bi to značilo da je Jugoslavija izbjeglice koje naziva svojim unutarnjim

⁷³ N. Tolstoj, 1991., 96. – 98. str.

⁷⁴ N. Tolstoj, 1991., 99. – 102. str.

⁷⁵ J. Jurčević, 2005., 230 – 232. str.

neprijateljima namjerno pustila u Korušku.⁷⁶ 20. siječnja 1943. godine je NDH punopravno pristupila Ženevskoj konvenciji i time je bila u pravnome odnosu sa Velikom Britanijom koji je došao do izražaja u onome trenutku kada se hrvatska vojska i vojnici predali britanskim snagama u austrijskome dijelu Koruške. Međutim, te britanske snage će na kraju prema direktivi britanskoga političkoga vrha izručiti izbjegle hrvatske vojnike i civile Titovim partizanskim snagama što predstavlja kršenje odredaba Ženevske konvencije.⁷⁷

Naime, 15. svibnja u zgradi Područne bolesničke blagajne u Klagenfurtu je 8. britanska armija vodila pregovore sa 4. jugoslavenskom armijom čiji su predstavnici bili potpukovnik Hočevar koji je ujedno bio zapovjnik vojnih postrojbi 4. JA, bojnicima Primožićem i Simo Dubajićem. Tijekom pregovora je potpukovnik Hočevar tražio zajedničku kontrolu nad izbjeglim hrvatskim vojnicima i civilima koje su britanske vojne snage smjestili u logore.⁷⁸ Zatim, Hočevar je inzistirao da vojne jedinice JA ostanu i dalje u Koruškoj u kojoj želi uspostaviti vojnu vlast ističući kako Koruška nije dio Austrije i da to nije pokriveno Moskovskom deklaracijom. Naime, Titova naredba je da se zaposjedne Koruška do predratnih granica i da se tamo uspostavi vojna vlast.⁷⁹ Predstavnik 5. britanskoga korpusa je odbio zahtjev jugoslavenskih predstavnika glede zajedničke kontrole nad logorima u kojima su bili zarobljeni hrvatski vojnici i civili ali im je omogućio da posjete zarobljene hrvatske vojnike i civile u logorima. Zatim, odbijen je jugoslavenski zahtjev oko zajedničke kontrole nad Koruškom ali prihvatio je prijedlog da što prije zarobljene Hrvate izruči Jugoslaviji i to što prije u dogovoru sa britanskim stožerom.⁸⁰ Međutim, predstavnik 5. britanskoga korpusa ne prihvaća stajalište predstavnika vojnih snaga JA o tome da Koruška nije dio Austrije i time se suprostavlja oko osnivanja jugoslavenske vojne vlasti u Koruškoj i uspostavom jugoslavenske civilne vlasti u obliku imenovanja

⁷⁶ J. Jurčević, 2005., 232. – 234. str.

⁷⁷ J. Jurčević, 2005., 235. str.

⁷⁸ T. F. Rulitz, 2012., 141. str.

⁷⁹ T. F. Rulitz, 2012., 141. – 142. str.

⁸⁰ T. F. Rulitz, 2012., 142. str.

gradonačelnika Klagenfurta/Celovca, Villacha, Volkemarkta. Tijekom prvog kruga pregovora nije dogovorena uporaba sile nego međusobna suradnja i da probleme koje muče britanske i jugoslavenske vojne postrojbe da se za to upute i rješavaju sa svojim višim tijelima odnosno vladama i vrhovnim zapovjedništvima.⁸¹ 17. svibnja brigadir Toby Low je iz stožera 5. korpusa uputio brzojav pod oznakom tajnosti svim podređenim postrojbama tom korpusu i u tom brzojavu stoji kako sve izbjegle jugoslavenske državljane a to se ne misli samo na hrvatske vojnike i civile nego i na slovenske ali i na mali broj srpskih i crnogorskih koje treba razoružati i što prije izručiti vojnim jedinicama JA. Izbjegli civili i vojnici ne smiju biti obavješteni da će biti izručeni Titovim snagama nego ih treba lažno upućivati da odlaze za Italiju ili u druge zapadnoeuropske zemlje, a da će Glavni stožer u koordinaciji sa navedenim vojnim snagama provoditi pripreme za predaju izbjeglica.⁸² 19. svibnja zamjenik zapovjednika 3. JA pukovnik Ivanović je posjetio glavni stožer 5. korpusa i tijekom pregovora bio je postignut sporazum u kojem stoji da do 21. svibnja do 19 h se 14. jugoslavenska divizija treba povući sa svojim postrojbama južno od austrijsko – jugoslavenske granice. Zatim, 14. jugoslavenska divizija mora vratiti privatnu imovinu koju je nasilno oduzela i da od sklopljenog sporazuma treba prekinuti svako nasilno prisvajanje imovine.⁸³ 18 585 izbjeglica koji su bili smješteni u logorima pod nadležnošću 5. britanskog korpusa među kojima su hrvatski vojnici i civili od kojih će se 10 000 izručiti 4. JA preko Rosenbacha, a 5000 izbjeglica 3. JA preko Bleiburga ili Lavamünda. Idućeg dana 20. svibnja tijekom pregovora je zapovjednik 26. jugoslavenske divizije general Božović sa predstavnikom 4. JA pukovnikom Hočevarom postigao sa predstavnicima britanskoga glavnoga stožera sporazum.⁸⁴ U tom sporazumu stoji kako se sve postrojbe 26. jugoslavenske divizije moraju povući do 21. svibnja u 19 h s austrijskoga područja i kako ostaju samo one postrojbe za čuvanje ili stražu jugoslavenskih izbjeglica i zbog

⁸¹ T. F. Rulitz, 2012., 142. str.

⁸² T. F. Rulitz, 2012., 143. str. – 144. str.

⁸³ T. F. Rulitz, 2012., 144. – 145. str.

⁸⁴ T. F. Rulitz, 2012., 145. str.

zaplijenjenog ratnog materijala u mjestima Rosenbach, Maria Elend, Feistritz i Weizelsdorf. Dakle, određene jugoslavenske postrojbe za stražu se moraju do 23. svibnja u 19h povući sa austrijskoga područja, a od 21. svibnja u 19h jugoslavensko – austrijska granica iz 1937. godine postaje vojna granica između 5. britanskoga korpusa i 4. JA. Zatim, preko Rosenbacha napraviti će se evakuacija zarobljenih 10 000 Hrvata i 13 000 članova obitelji logoraša i u potpisanom sporazumu stoji zabrana plijenidbe privatne imovine i kako će britanske postrojbe zadržati privatnu imovinu ukoliko se bude otkrile da jugoslavenske postrojbe iz Austrije uzimaju.⁸⁵

14. svibnja kolona izbjeglih hrvatskih vojnika i civila se nalazila nedaleko od Bleiburga gdje su je kod gostionice Hrust zaustavili tenkovi 38. pješačke brigade na čelu sa zapovjednikom Parickom Scottom koja je bila u sastavu 5. korpusa. Pripadnici 38. pješačke brigade su usmjerile kolonu na obližnjem Bleiburškom polju koji se pretvorio u izbjeglički logor.⁸⁶ Logor se protezao od gostionice Hrust na zapadu i završavao je do sadašnjeg slovenskoga državnoga područja kod seoskih posjeda Kavzar i Kuštar. Izbjeglička kolona hrvatskih vojnika i civila nalazila se u središnjem djelu logora i to sjeverno i južno od željezničkoga nasipa. Sjeverno od željezničke pruge na Bleiburškom polju bilo je pozicionirano glavno zapovjedništvo HOS-a, vojne postrojbe HOS-a, topništvo i naoružane postrojbe HOS-a i posebna ustaška postrojba Crna Legija.⁸⁷ Južno od željezničke pruge bili su pozicionirani civilne izbjeglice, pripadnici oružništva HOS-a, a na okolnim brežuljcima Bleiburškoga polja su se nalazile nadolazeće partizanske jedinice pod čijem su okruženju bili izbjegli hrvatski vojnici i civili. Pozicija postrojbi 14. slovenske divizije bila je na okolnim brežuljcima Lokovice, Senčni hriba, Borovje koji se nalazu južno, jugozapadno i sjeverozapadno od Bleiburškoga polja. Postrojbe 7. i 8. brigade 51. divizije 3. JA bile su stacionirane na okolnim brežuljcima Grable i Dolga brda koji se nalaze sjeveroistočno i istočno od Bleiburškoga polja.⁸⁸ Patrick Scott je zaprimio informaciju

⁸⁵ T. F. Rulitz, 2012., 145. – 146. str.

⁸⁶ T. F. Rulitz, 2012., 93. str.

⁸⁷ T. F. Rulitz, 2012., 93. – 94. str.

⁸⁸ M. Grahek – Ravančić, 2009., 107. – 108. str.

od jednoga svoga časnika kako se na Bleiburškom polju dvije skupine hrvatske vojske od koja svaka ima po 100 000 vojnika i za njih Scott referira da su se borili na krivoj strani. Oko 500 000 civila je prema izjavama engleskih obavještajaca pratilo vojne postrojbe HOS-a bježeći u strahu od Titovoga režima. U gostionici Hrust su bili smješteni britanski časnici dok je u seoskom dvoru Ziegler bilo smješteno partizansko zapovjedništvo sa svojim stožerom.⁸⁹ U popodnevnim satima 14. svibnja u gostionici Hrust su uspostavljeni prvi kontakti između zapovjedništva HOS-a na čelu sa generalom Herenčićem i tamošnjih britanskih postrojbi koji su u sastavu 38. pješачke brigade 5. korpusa. Hrvatski generali Mirko Gregurić i Ivo Herenčić bili su srdačno i ljubazno dočekani od zapovjednika Patricka Scotta kojemu su izjavili da namjeravaju izbjele hrvatske vojnike i civile izručiti britanskim vojnim postrojbama.⁹⁰ Međutim, Scott je izjavio da je dobio obavijest od 5. korpusa o nadolazećem valu hrvatskih izbjeglica i kako ne dozvoljava daljnje napredovanje od potoka Loibacha jer da se iza njega nalazu partizanske jedinice koje bi mogle tijekom noći izazvati borbeni okršaj sa izbjegličkom kolonom. Zato, Scott ne dozvoljava izbjegličkoj koloni hrvatskih vojnika i civila da idu dalje jer ne želi nikakve incidente kako se spušta noć. Hrvatskim generalima je zagantirano da sutra mogu krenuti dalje a teškim ranjenicima je pružena mogućnost da se odvedu u vojne bolnice u Klagenfurtu ili Völkermarktu.⁹¹ Međutim, prema zabilješkama u dnevniku je Scott zaprimio naredbu od 5. korpusa da ne dolazi nikakva predaja izbjeglih hrvatskih vojnika i civila britanskim vojnim snagama. Takva odluka je nastala na temelju postignutoga dogovora na sastanku u Grafensteinu 14. svibnja između Ivana Kovačića Efenke i šefa anglo – američke vojne misije pri Štabu IV. operativne zone majora D.C. Owena.⁹² Naime, Efenka se žalio na ometanost britanskih jedinica snagama JA oko razoružavanja izbjeglih vojnika i zato traži preko zapovjedništva 5. britanskoga korpusa da britanske jedinice ne ometaju jedinicama JA južno

⁸⁹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 108. – 109. str.

⁹⁰ M. Grahek – Ravančić, 2009., 109. str.

⁹¹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 109. – 110. str.

⁹² M. Grahek – Ravančić, 2009., 110. str.

od Bleiburga da razoružavaju tamošnje nadolazeće izbjegle hrvatske vojnike. Efenka i D.C. Owen su se dogovorili da će za ovaj postignuti dogovor otići do zapovjedništva 5. korpusa koji je bio u Klagenfurtu.⁹³ Nakon sastanka u Grafensteinu je Ivan Kovačić Efenka u pratnji Franca Valušnika Gorenc i Jože Petrovčića koji su bili prisutni na sastanku u Grafensteinu su se uputili preko Dravograda i Lipice za Bleiburg. Na imanju Zeigler koji je južnije od Bleiburga su Efenka, Petrovčić i Gorenc sastali se sa hrvatskim generalima te su od njih tražili trenutačnu i bezuvjetnu predaju.⁹⁴ Hrvatski generali su to odbili a Efenka sa Petrovčićem i Gorencom je napustio imanje Zeigler i uputili su se u nekom drugom pravcu. U predvečerje 14. svibnja u Grafensteinu sa britanskim vojnim predstavnicima sastali su se politički komesar 14. udarne divizije Ivan Dolničar i komandant Zidanškove brigade Viktor Cvelbar. Na tom sastanku su britanski vojni predstavnici pozvali navedene partizanske predstavnike na pregovore sa predstavnicima NDH koji su se održali idućeg dana u dvorcu Thurn – Valsassina koji se nalazi u samom Bleiburgu.⁹⁵

Hrvatski generali Danijel Crljen i Ivo Herenčić su nakon sastanka sa Scottom u gostionici Hrust su u svojim memoarima istaknuli kako je zavladała euforija među izbjeglim civilima i vojnicima na Bleiburškom polju kad su objavili vijest da sutra mogu nastaviti dalje se kretati prema Klagenfurtu. Među izbjeglim hrvatskim izbjeglicama je zavladało mišljenje da je kraj njihovim patnjama i kako im se bliži sloboda koju traže bježeći od Titovoga režima i njegovih vojnih snaga.⁹⁶ Zato su u jutarnjim satima 15. svibnja hrvatski zapovjednici vojnih postrojbi izdali zapovijed da se pronađu politički dužnosnici koje bi civilno pučanstvo trebalo prikupiti po kotarevima i pokrajinama sve u svrhu dobre organizacije. Također, u jutarnjim satima 15. svibnja se Ivan Kovačić Efenka sastao u zapovjedništvu 5. britanskoga korpusa u Klagenfurtu sa generalom Charlesom Keightelyem od kojega je Efenka tražio suradnju u slomu

⁹³ M. Grahek – Ravančić, 2009., 110. str.

⁹⁴ M. Grahek – Ravančić, 2009., 110. – 111. str.

⁹⁵ M. Grahek – Ravančić, 2009., 111. str.

⁹⁶ A. Mijatović, 2007., 29. str.

izbjeglih hrvatskih vojnika koji pružaju otpor.⁹⁷ Charles Keightely je izjavio Efenki o pružanju pomoći britanskih vojnih snaga vojnim jedinicama JA i još mu je savjetovao da otiđe u Grafenstein gdje se nalazilo središte 38. irske pješačke brigade. U 11h nad Bleiburškim poljem u kojem su bili izbjegli hrvatski vojnici i civili su nadlijetali britanski zrakoplovi Spitfire. Nakon završenoga sastanka u Klagenfurtu sa Charlesom Keightelyem je Efenka otišao u Grafenstein kod Scotta pred kojim je izrazio negodovanje zbog toga što pripadnici 38. pješačke brigade ometaju vojnim jedinicama JA predaju izbjeglih hrvatskih vojnika i civila na Bleiburškom polju.⁹⁸ Zato su Patrick Scott i Ivan Kovačić Efenka se odvezli do Bleiburškoga polja na kojemu su stigli u 12:30h i Scott je usred Bleiburškoga polja započeo pregovore između dviju vojski JA i HOS-a. Scott je predstavnicima HOS-a kazao za britanske zrakoplove Spitfire koje nadolijeću nad kolonom hrvatskih izbjeglica u Bleiburškom polju da će ti zrakoplovi napasti izbjeglice ako dođe do sukoba sa vojnim jedinicama JA koje se nalaze nadomak Bleiburškoga polja i ako se ne predaju.⁹⁹ Domobranski poručnik Deutsch – Maceljski koji je najprije kao predstavnik HOS-a prvi stupio u kontakt sa britanskim časnicima u gostionicu Hrust je stigao sa engleskim vojnim vozilima iz Bleiburga sav ozbiljan i lošeg raspoloženja je kazao Herenčiću i Crljenu kako ne sluti na dobro po držanju Engleza. Zatim, Deutsch – Maceljski je kazao Herenčiću i Crljenu da su u Bleiburg došli neki engleski časnici iz Klagenfurta i kako je sreo u njihovom stožeru neke partizanske časnike a to misli na Efenku i njegovu pratnju. Domobranskom poručniku Deutschu – Maceljsku je priopćeno da će izaslanike HOS-a primiti u 13h i kako dolazi engleski general iz Klagenfurta.¹⁰⁰ Dakle, pregovori su se održali u bleiburškom dvorcu Thurn – Valsassina i u pregovore su kao izaslanici nove uspostavljene komunističke Jugoslavije su išli komesar 51. divizije Milan Basta i Ivan Kovačić Efenka a izaslanici NDH bili su generali Ivo Herenčić, Danijel Crljen, Vjekoslav Servatzy i Vladimir

⁹⁷ A. Mijatović, 2007., 29. str.

⁹⁸ M. Grahek – Ravančić, 2009., 111. str.

⁹⁹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 111. – 112. str.

¹⁰⁰ M. Grahek – Ravančić, 2009., 112. str.

Metikoš. Scott je u dvije odvojene prostorije smjestio izaslanike NDH i Titove Jugoslavije i naprije su za pregovore bili primljeni jugoslavenski izaslanici Milan Basta i Ivan Kovačić.¹⁰¹ Prema sjećanju Milana Basta su on i Efenka bili dočekani na srdačan način i kao njihovi saveznici zbog čega je Milan Basta iskoristio takvu atmosferu da izrazi protest zbog prisutnosti izaslanstva NDH. Scott je pred Bastom izložio da se pred vojnim jedinicama JA nalazi 300 000 neprijateljskih vojnika što se misli na hrvatske vojnike koji se ne želi predati nego želi nastaviti borbu ukoliko pregovori završe neuspješno. Zatim, Scott ističe da je namjera izbjegličke hrvatske vojske da se predaju Englezima na što je Basta rekao nervozno i burno reagirao ističući kako broj izbjeglih vojnika nema više od 30 000 ljudi.¹⁰² Međutim, ta brojka izbjeglih vojnika HOS-a je netočna jer zapravo je u stvarnosti oko 100 000 vojnika i Basta je dalje istaknuo kako mu je naređeno da izvede izručenje hrvatskih izbjeglica za Jugoslaviju. Milan Basta je istaknuo kako kapitulacija odnosno predaja hrvatskih vojnika i civila mora biti u roku od jednoga sata. Nakon pregovora između predstavnika JA i britanskih vojnih predstavnika su ušli predstavnici HOS-a koji nisu bili dočekani saveznički nego hladno bez ikakvih simpatija.¹⁰³ General Herenčić je na znak od britanskih vojnih predstavnika započeo pregovore u kojima je istaknuo kako dolaze po nalogu poglavara NDH i hrvatske državne vlade tražeći da se stave pod zaštitu zapadnih Saveznika. Scott je na to reagirao brzo i hladno ističući kako britanske vojne snage ne mogu primiti izbjegle hrvatske vojnike jer je prema potpisanom ugovoru o primirju se izbjegli hrvatski vojnici trebali predati partizanskim jedinicama i da se prema izbjeglicama na Bleiburškom polju treba postupati kao prema ilegalnim banditima.¹⁰⁴ Zatim, iz redova izaslanstva HOS-a je pregovore nastavio voditi general Crljen ističući kako među izbjeglim hrvatskim vojnicima ima i civila koji su dragovoljno napustili zemlju kako bi se sklonili u inozemstvu kao politički emigranti. Scott je na to izjavio da je to političko pitanje

¹⁰¹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 112. – 113. str.

¹⁰² M. Grahek – Ravančić, 2009., 113. – 114. str.

¹⁰³ M. Grahek – Ravančić, 2009., 114. str.

¹⁰⁴ M. Grahek – Ravančić, 2009., 114. – 115. str.

a ne vojno na što je Herenčić kazao da upravo što je politički problem treba zatražiti problem od feldmaršala Alexandra.¹⁰⁵ Međutim, Scott je pitao da u koju zemlju u Europi se misle naseliti jer nema dovoljno kapaciteta u Europi da se smjesti i nahrani tolika količina izbjeglica. Pregovore između predstavnika HOS-a i Scotta je prekinula pristigla poruka partizanskoga komesara u kojoj se spominje da nema više čekanja i da će bitka započeti. U drugom krugu pregovora između predstavnika HOS-a sa generalom Scottom su bili predstavnici JA Ivan Kovačić Efenka i Milan Basta koji je tražio od predstavnika HOS-a da u roku od jednoga sata i to najdalje do 16 h izbjeglice se predaju i odlože oružje.¹⁰⁶ Znak za predaju je bijela zastava i predaja će trajati sve do onoga trenutka kad pripadnici JA ne preuzmu u potpunosti pod svojom kontrolom cjelokupno ljudstvo i oružje. Hrvatski generali Herenčić i Crljen su na to reagirali tako što su tražili da se u roku od 24h izbjeglice predaju kako bi se na vrijeme mogle obavjestiti sve vojne jedinice HOS-a koje su se nalazile na Bleiburškom polju na što je Scott reagirao ističući da predaja i razoružanje izbjeglica se treba obaviti u roku od 2h.¹⁰⁷ Međutim, Basta nije popustio svojim zahtjevima a Crljen je kazao Scottu kako mu povijest neće oprostiti da 300 000 Hrvata upadne u ruke neprijatelja koje će ih uništiti. Engleski general Patrick Scott je burno reagirao kazavši Milanu Basti da britanski tenkovi stoje na raspolaganju JA i time su završili pregovori u bleiburškome dvorcu.¹⁰⁸

2.3. Izručenje izbjeglih hrvatskih vojnika i civila iz austrijskoga dijela Koruške i kolone četvoreda u Jugoslaviji popraćene masovnim pokoljima

Britanska elitna postrojba SOE NO. 6 SFSS(Special Force Section) je bila nadležna za nadzor transporta izbjeglica prema Bleiburgu i Rosenbachu i bila je pod zapovjedništvom generala Charlesa Villiersa. U Rosenbachu je koordinirao oko prisilnoga izručenja izbjeglih hrvatskih vojnika i civila Titovim partizanskim jedinicama britanski poručnik Lockheed čije je

¹⁰⁵ M. Grahek – Ravančić, 2009., 115. str.

¹⁰⁶ M. Grahek – Ravančić, 2009., 115. – 117. str.

¹⁰⁷ M. Grahek – Ravančić, 2009., 117 - 119. str.

¹⁰⁸ M. Grahek – Ravančić, 2009., 119. str.

spominjanje oko izručenja nalazimo u pisanim dokumentima.¹⁰⁹ Stražari tijekom prisilnoga izručenja bili su vojnici Prve velške gardijske brigade i Prve gardijske brigade a na jugoslavenskoj strani oko izručenja izbjeglih hrvatskih vojnika i civila u Rosenbachu bio je nadležan major Simo Dubajić iz 11. dalmatinske brigade čiji njegov potpis nalazimo u potpisanom dokumentu. Naime, Simo Dubajić je sudjelovao u pregovorima 20. svibnja kao štabski oficir 26. divizije 4. jugoslavenske armije.¹¹⁰ Nakon postignutih sporazuma 19. i 20. svibnja između jugoslavenskih i britanskih predstavnika u Klagenfurtu su započela izručenja izbjeglica hrvatskih vojnika i civila koji su bili smješteni u savezničkim logorima. Najprije su bili izručeni članovi vlade NDH kojih je bilo oko 130 i pokupila ih je britanska vojna policija u Turracherhöhe.¹¹¹ Predsjednik vlade NDH Nikola Mandić, ministar obrazovanja dr. Julije Makanec, ministar pravosuđa Pavle Canki su bili odvedeni iz logora Spittal na kolodvor Rosenbach i njima se priključio dovedeni ministar oružanih snaga Nikola Steinfel iz Wolfsberga. Zatim, dr. Mile Budak i dr. Miro Puk su iz Klagenfurta bili dovedeni u Rosenbach i priključili se dovedenoj skupini članova vlade NDH iz Turracherhöhea te iz Spittala, a 18. svibnja se provodio transport hrvatskih izbjeglica u dvije skupine iz logora Krumpendorf među kojima je bio general Tomislav Sertić.¹¹² 800 ljudi iz logora Krumpendorf bilo je odvedeno za Rosenbach za koje su Britanci lažno uvjerali kako odlaze za Italiju u grad Udine, a 19. svibnja se provodio transport oko 2000 hrvatskih izbjeglica iz dvaju logora na obali Wortherseeja. Hrvatske izbjeglice iz dvaju logora na obali Wortherseeja su bili dovedeni na željezničku postaju Maria Elend o čemu potvrđuje svjedočenje hrvatske izbjeglice Zdenke Palić Kušan koja je istaknula kako su njih britanski vojnici uvjerali kako oni odlaze za Italiju gdje će dobiti novo moderno oružje s kojim će se boriti protiv komunizma.¹¹³ 19. i 20. svibnja iz logora Grafenstein

¹⁰⁹ T. F. Rulitz, 2012., 144. str.

¹¹⁰ T. F. Rulitz, 2012., 145. str.

¹¹¹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 172. str.

¹¹² Z. Dizdar – M. Rupiće, 1995., 94. str.

¹¹³ M. Grahek – Ravančić, 2009., 174. – 176. str.

u kamione su odvedeni za Rosenbach vojne osobe a 21. svibnja iz logora su odvedeni civili među kojima su bili i pripadnice ženske Ustaške mladeži. U 8h 21. svibnja iz logora Grafenstein su bili odvedeni najprije obiteljske grupe koje su engleski vojni kamioni odvezli za Bleiburg a u 11 h su u dodatnim teretnjacima za Bleiburg bili odvedeni izbjegli vojnici, civili, svećenici i bogoslovi.¹¹⁴ Kolonu odvedenih hrvatskih izbjeglica iz logora Grafenstein je pratila britanska vojna policija tenkovima i motorkotačima ispred i iza. Toga dana 21. svibnja su hrvatske izbjeglice bile dovedene na željezničku postaju Bleiburg – Ebendorf gdje su bili pretreseni nakon čega su željeznicom bili otpremljeni dalje za Jugoslaviju. 23. svibnja iz logora Grafenstein bio je posljednji transport hrvatskih izbjeglica koji je brojao od 500 do 800 ljudi i odvedene izbjeglice iz logora Grafenstein su bili odvedeni za Jugoslaviju preko Bleiburga uvjereni od Britanaca kako idu za Italiju.¹¹⁵ Najprije su prije polaska iz Grafensteina na kolodvoru izbjeglice bili formirane u četverored, a hrvatskim časnicima je bilo oduzeto oružje. Zatim, izbjeglice su u zatvorenim teretnim vagonima i željeznicom su bili prevezeni do željezničke postaje Bleiburg – Ebendorf gdje su ih dočekali partizani koji su preuzeli kontrolu nad tim teretnim vagonima koji su išli za Maribor. Hrvatske izbjeglice koje su došle u Wolsfbergu su bile smještene u Sankt Stefan i dobili su naređenje kako trebaju biti razoružani i krenule su prema raskršću Lavamünd– Klagenfurt.¹¹⁶ Jedan od brojnih svjedoka o toj izbjegličkoj koloni Ilija Perušina svjedoči kako su izbjeglice protetstirale da budu izručeni vojnim snagama JA na što su britanski časnici kazali da izbjeglice tijekom dana neće biti izručeni i kako put do Lavamünda vodi kroz šumice i sela a da njegovi vojnici ne vide ništa i veliki broj izbjeglica je iskoristilo takvu situaciju. Zatim, u Lavamüнду je engleskom časniku stigao dopukovnik JA Milorad Tomić zadužen za primopredaju tamošnjih hrvatskih izbjeglica koji je tražio se da se obavezno predaju vojnicima ali ne civilima.¹¹⁷ Međutim, oko 450 do 500 civila

¹¹⁴ T. F. Rulitz, 2012., 150. str.

¹¹⁵ T. F. Rulitz, 2012., 151. str.

¹¹⁶ M. Grahek – Ravančić, 2009., 176. – 177. str.

¹¹⁷ M. Grahek – Ravančić, 2009., 179. – 178. str.

smješteni u logoru Lawamundu pod britanskom kontrolom je pristalo dragovoljno na predaju a u redovima pripadnika HOS-a je bilo negodovanja da se vojnici izruče JA tako da su neki sebi oduzeli život kao što je to napravio general Tomislav Rolf koji se zajedno sa svojom suprugom otrovao.¹¹⁸ Na Duhovsku nedjelju 20. svibnja 1945. godine iz isusovačke vojarne u Klagenfurtu je odvedeno 25 hrvatskih izbjeglica zajedno sa 28 austrijskih državljana i njih je utovarilo u više teretnih vozila i dva autobusa. Odvedene hrvatske izbjeglice sa odvedenim 28 austrijskih državljana bile su u pratnji partizanskih stražara koji ih je bilo jednako koliko i izbjeglica. Najprije su se uputili do zapovjedništva vojnih postrojbi JA u Klagenfurtu u nekoj kući i tim odvedenim izbjeglicama su se priključili i zarobljene hrvatske izbjeglice iz te kuće u kojoj je bilo zapovjedništvo postrojbi JA.¹¹⁹ Nakon pola sata zadržavanja pred sjedištem zapovjedništva postrojbi JA se nastavilo voditi izbjeglice preko Viktringa južno od Vrpskoga jezera za Rosegg u kojem su tamošnje vojne postrojbe JA preuzele dovedene hrvatske izbjeglice i austrijske državljanke iz isusovačke kasarne u Klagenfurtu kako bih se vodilo dalje za Jugoslaviju.¹²⁰ U redovima pojedinih britanskih časnika i vojnika je vladalo negodovanje i gađenje glede politike izručenja i izvršavanja naredbi o izručenju hrvatskih izbjeglica JA. Zato su ti pojedini britanski časnici znali ignorirati primljene zapovjedi i progledali bi kroz prste prema hrvatskim izbjeglicama tako što bih pustili da se sami upute u slobodnom pravcu prema zapadnim zemljama kako bi bili što dalje od Jugoslavije i njene vojske.¹²¹ Upravo zbog neuspješnog pronalaženja odgovora o razlozima i ciljevima britanskog političkoga vrha o izručenju hrvatskih izbjeglica Titu i njegovim vojnim snagama su britanski časnici politiku izručenja izbjeglica nazvali prljavim, krvavim političkim poslom. Naredbe o pružanju lažne informacije hrvatskim izbjeglicama da idu u Italiju su strogo osuđivali sa obrazloženjem da je to dvolični i

¹¹⁸ M. Grahek – Ravančić, 2009., 178. str.

¹¹⁹ T. F. Rulitz, 2012., 151. str.

¹²⁰ T. F. Rulitz, 2012., 151. str.

¹²¹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 179. – 181. str.

licemjerni stav britanskoga političkoga vrha. Izručenje hrvatskih izbjeglica iz savezničkih logora u Klagenfurtu i okolici je prema britanskim vojnim dnevnicima završilo 24. svibnja.¹²²

Nakon pregovora u bleiburškom dvorcu između predstavnika JA i HOS-a koji su bili prisiljeni prihvatiti izručenje hrvatskih izbjeglica je među velikim mnoštvom vojnika i civila na Bleiburškome polju zavladao kaotično stanje popraćeno panikom, strahom i očajem saznajući za bezuvjetnu kapitulaciju JA i za naredbu o iznošenju bijele zastave kao znakom predaje. Mnoštvo na Bleibuškome polju je očekivalo uspješan ishod pregovora u njihovu korist što se nije ostvarilo i bilo je negodovanja od nižih hrvatskih časnika jer nisu htjeli kapitulaciju.¹²³ Zato je u redovima hrvatskih vojnika bila takva situacija da su neke vojne postrojbe pokušale se izvući iz Bleiburškoga polja i probiti se preko Karavanki kako bi izbjegli izručenje partizanima a neke su vojne postrojbe HOS-a uništavale oružja i vozila kojima su raspolagali kako ne bi morali predati pripadnicima JA. Zavladao je stanje da je svatko za sebe odgovaran u donošenju bilo kakve odluke o izvlačenju kao i njegovom provođenju jer bilo kakve vojničke prisega su prestale djelovati na važnosti.¹²⁴ Generali Crljen i Herenčić kao predstavnici HOS-a koji su sudjelovali na pregovorima na kraju su se povlačili sa jednom ustaškom satnijom pod zapovjedništvom Antuna Vrbana i s njima su se probijali kroz Karavanke. Neki su od hrvatskih izbjeglica povlačenje dvojice navedenih generala žestoko osudili nazvavši kukavičkim činom i zato su ti koji su preživjeli Križni put i emigrirali u daleke zemlje, u svojim memoarima su kritizirali povlačenje generala Crljena i Herenčića.¹²⁵ Međutim, neke vojne postrojbe HOS-a su skupa sa civilima krenuli prema izlazu iz kotline odnosno iz polja krećući se između tenkova te kroz špalir engleskih vojnika kako bi odložili oružje s uvjerenjem da se predaju Englezima koje će ih smjestiti u savezničke logore jer nisu bili upoznati sa ishodom pregovora. Odbacivanjem oružja su se u većem broju počeli pojavljivati partizani dok je engleskih vojnika bilo sve manje.

¹²² M. Grahek – Ravančić, 2009., 181. – 182. str.

¹²³ M. Grahek – Ravančić, 2009., 151. str.

¹²⁴ M. Grahek – Ravančić, 2009., 151. str.

¹²⁵ M. Grahek – Ravančić, 2009., 152. str.

¹²⁶ S obzirom da u kratkom roku od sat vremena svu masu izbjeglica se nije stiglo obavjestiti da izvijese bijelu zastavu započela je paljba s obližnjih proplanaka sa sve četiri strane. Paljbu na masu izbjeglica na Bleiburškom polju su izveli 1. Tomšićeva brigada, 11. Zidanšekova brigada te jedinice 51. vojvođanske divizije iz sastava 3. JA i ta paljba je izazvala veliki vrisak kod žena i djece, ranjenika te rzanje prestrašenih konja.¹²⁷ Trajanje paljbe bilo je oko 15 - 20 minuta i prema svjedočenju preživjelih izbjeglica je vladala paklena atmosfera te kako je na djelu bio pravi pokolj. Pripadnici navedenih partizanskih jedinica su počeli izlaziti iz obližnjih šuma i proplanaka gdje su im bili njihovi položaji kako bi ubijali, klali i izivljavali se nad hrvatskim izbjeglicama koji su preživjeli ovu paljbu.¹²⁸ Teško je uspostaviti konstrukciju zbivanja između završetka pregovora i paljbe tamošnjih partizanskih jedinica sa obližnjih proplanaka odnosno je li je mnoštvo na Bleiburškom polju istaknulo na vrijeme bijele zastave. Isto tako teško je ustvrditi broj stradalih i ubijenih na Bleiburškom polju od partizana, a razlog tome je nepotpunost i nedostatak podataka. Osim mnoštva hrvatskih izbjeglica na Bleiburškom polju je predaja obuhvatila i one izbjeglice koje su se nalazile u dolini Meže odnosno oko Prevalja i Guštanja.¹²⁹ 15. divizija OS NDH se predalo na Bleiburškom polju i s njima su se predale i dijelovi 369., 373. i 392. legionarske divizije i 7. SS divizije Princ Eugen. Zatim, nekoliko desetak tisuća civila se predalo JA i teško je ustvrditi zbog nedovoljnih i nepreciznih podataka koji bi mogli točno utvrditi mjesto predaje na području Bleiburga. Početak predaje je u 16:30 h ali različita su tumačenja je li je predaja trajala u kontinuitetu ili u prekidu a razlog tome su opet nedovoljni i neprecizni podatci.¹³⁰ Naime, prema nekim dokumentima je predaja trajala do 18 h toga 15. svibnja i da se nastavila u 8h idućega dana dok je prema partizanskome borcu Francu Strli trajalo cijelu noć i čitavo prijepodne idućega dana kada su tamošnjim

¹²⁶ M. Grahek – Ravančić, 2009., 153. str.

¹²⁷ M. Grahek – Ravančić, 2009., 153. – 154. str.

¹²⁸ M. Grahek – Ravančić, 2009., 154. str.

¹²⁹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 156. str.

¹³⁰ M. Grahek – Ravančić, 2009., 157. str.

partizanskim jedinicama na području Bleiburškoga polja pristigle kao pojačanje 12. slavonska brigada i 16. udarna divizija. Zarobljenici su se formirali u četvoreda i njihovo razoružavanje su organizirale jedinice Zidanšekove brigade koje su zarobljene hrvatske izbjeglice usmjerile jedinicama 51. divizije.¹³¹ Jedinice 51. divizije su zarobljenike usmjerile prema Dravogradu i Mariboru, a 12. proleterska brigada je provodila kolonu zarobljenika istim pravcem. Jedinice 15. udarne divizije 7. korpusa, dijelovi 5. i 11. divizije, 4. udarne brigade 5. divizije 1. armije su sudjelovale u razoružavanju hrvatskih zarobljenika na Bleiburškom polju a jedinice 8. vojvođanske brigade su zarobljenike provodile u pravcu Prevalja i Dravograda.¹³² Naime, među zapovjedništvom tamošnjih partizanskih jedinica je donesena odluka da će zarobljeničke kolone biti upućene preko Bleiburga, Lipica i Labota tijekom noći kako bi izbjeglice neprimjetno marširali duž austrijsko – jugoslavenske granice kako bi prešli u Jugoslaviju. Tada bi izbjegličke kolone se nalazile na mariborskoj komunikaciji gdje bi bili prihvaćeni od tamošnjih partizanskih jedinica kod Dravograda.¹³³ Tijekom izručenja su partizani mučili, zlostavljali i ubijali hrvatske izbjeglice na Bleiburškome polju o čemu potvrđuje tamošnje pučanstvo toga područja. Jedan je od njih Johann Neubersch koji svjedoči kako je kao petanestogodišnjak radeći na obiteljskome imanju u Loibachu na Gmajni oko Bleibuškoga polja čuo krikove, umiranja, pjesme, molitve i pucnjave hrvatskih izbjeglica koje su partizani tijekom preuzimanja mučili i masakrirali.¹³⁴ Teško je utvrditi koliko je ubijeno na Bleiburškome polju hrvatskih izbjeglica a prema iskazu Johanna Neuberscha je broj ubijenih u rasponu od 100 do 1000 i još uz to treba nadodati i ubijene hrvatske izbjeglice oko Prevalja i Guštanja. Srpski partizani 51. vojvođanske divizije III. JA su počinili umorstva nad Hrvatima na Bleiburškom polju i s njima su sudjelovali domaći austrijski partizani iz Bleiburga među kojima je bio Gregor

¹³¹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 157. str.

¹³² M. Grahek – Ravančić, 2009., 158. str.

¹³³ M. Grahek – Ravančić, 2009., 159. str.

¹³⁴ T. F. Rulitz, 2012., 102. str.

Opetnik koji je bio mjesni partizanski vođa.¹³⁵ Masovna grobišta na Bleiburškom polju je protutenkovska jama br.3 (sadašnja austrijska vojarna) gdje je pronađen posmrtni ostatak žene sa djetetom, Gutensteiner StraÙe, imanje Ziegler na kojemu su jednom hrvatskome vojniku oderali kožu s tijela, gostionica Hrust, Gmanwiese, Grablach i Schattenberg. U noćnim satima 15./16. svibnja je u teretnim vozilima s Bleiburškoga polja odvedeno najverojatnije oko 100 ubijenih Hrvata za Mezišku dolinu na slovenskom području gdje su baćeni u masovnoj grobnici Leše i osim Johanna Neuberscha o ovome potvrđuje i koruški partizan Wili Kersche.¹³⁶ Dvije godine nakon ovih zbivanja na Bleiburškom polju je otkriveno osam masovnih grobova uz Gutensteiner StraÙe raspoređeni duž državne granice, a u Grablachu je pronađeno 16 ubijenih Hrvata koji su odvedeni na obližnje župno groblje u Loibachu. Još uvijek u šumama i na poljima pred Bleiburgom se nalaze neistražene i neotkriveni masovni, grupni ili pojedinaćni grobovi.¹³⁷

Nakon izrućenja hrvatskih izbjeglica na Bleiburškom polju tamošnjim partizanskim jedinicama Britanci su prisutnim hrvatskim izbjeglicama južno od Drave zabranjivali da prelazu preko Drave koja je predstavljala neku vrstu demarkacijske crte između britanskih i jugoslavenskih strana. Naime, Britanci su hrvatske izbjeglice koje su se zatele južno od Drave prepustili na nemilost partizanskim jedinicama s kojima su se borili i ukoliko su hrvatske izbjeglice pokušale prijeći Dravu, Britanci bi se koristili verbalnim prijetnjama a ne vojnom silom.¹³⁸ Upravo kako hrvatske izbjeglice ne bi prešli preko Drave u pravcu sjevera, Britanci su uništili tri mosta preko rijeke Drave i željeznićki most na pruzi Tainach – Stein koji je vodio preko Gurka i Drave. Hrvatske izbjelice su zbog ovakvih okolnosti u kojima su se nalazile bile prisiljene boriti se protiv partizana kod kojih bi na kraju bili zarobljeni.¹³⁹ Partizani su držali zarobljene hrvatske vojnike među kojima je bila i jedna žena za transport u Jugoslaviju na

¹³⁵ T. F. Rulitz, 2012., 298. – 299. str.

¹³⁶ T. F. Rulitz, 2012., 299. – 301. str.

¹³⁷ T. F. Rulitz, 2012., 301. str.

¹³⁸ T. F. Rulitz, 2012., 113. – 114. str.

¹³⁹ T. F. Rulitz, 2012., 114. str.

seoskom gospodarstvu Rochusa Sorgera u Steinbergu. Međutim, 19. svibnja su partizani u pijanom stanju premlatili 12 zarobljenika te su ih zakopali u dvorištu. Zatim, u ciglani Mochlar koja se nalazi u mjestu St. Veit je pronađen masovni grob ubijenih 13 posmrtnih ostataka hrvatskih izbjeglica od čega su sedam ubijenih hrvatskih vojnika, tri ubijena djeteta u dobi od 8 do 11 godine i dviju ubijene žene.¹⁴⁰ Istoga dana prema nekome dokumentu su partizani na mjesnome groblju u Möchlingu strjeljali tri hrvatska vojnika a dokaz tome su ostatci ustaških odora, cipela za vezanje i pronađeni zlatnik. Nakon nekog vremena su odvedeni na vojno groblje u St. Veit an der Glan čiji se posmrtni ostatci i dan danas nalaze.¹⁴¹ Zatim, srpski partizani su na vrhu brda Strutzkogel i oko dvorca Hirschenau kod Völkermarkta su strjeljali 40 Hrvata kao dokaz tome su pronađene hrvatske novčanice u njihovim masovnim grobnicama. Posmrtni ostatci tih ubijenih Hrvata su pokopani na vojnom groblju St. Rupercht kod Volkemartka.¹⁴²

Zarobljenici iz savezničkih logora u Klagenfurtu i okolici su bili transportima prebacivani na željezničke postaje Maria Elend, Rosenbach i Bleiburg i odatle ih se upućivalo gornjim tokom Save preko Jesenica, Ljubelja i Kranja za Ljubljano. Jedan dio izbjegličke kolone iz Ljubljane je išao prema Zagrebu, drugi dio prema Novome Mestu i Karlovcu a treći prema Kočevskome Rogu.¹⁴³ Zatim, zarobljenička kolona koja je došla u Zagreb bi se iz njega uputila kroz Posavinu prema Sisku i Petrinji te Moslavinom prema Kutini i Jasenovcu te dalje prema Bosni. U Bosni su bili smješteni u logorima Bosanska Dubica, Kozara, Prijedor i Banja Luka. Međutim, jedan dio zarobljeničke kolone iz Zagreba se vodilo preko Dugoga Sela, Čazme, Bjelovara, Podravske Slatine, Papuka na Lipik i dalje preko Okučana u Bosnu i Hercegovinu gdje ih se smjestilo u logoru u Banja Luci.¹⁴⁴ Izbjeglička kolona iz Pakraca, Našica i iz Slavonske Požege je išla u

¹⁴⁰ T. F. Rulitz, 2012., 174. – 175. str.

¹⁴¹ T. F. Rulitz, 2012., 175. – 176. str.

¹⁴² T. F. Rulitz, 2012., 181. str.

¹⁴³ A. Mijatović, 2007., 35. str.

¹⁴⁴ A. Mijatović, 2007., 35. – 36. str.

pravcu Bosanskoga Broda iz kojega su išli dalje u pravcu Doboja, Zenice, Sarajeva i Mostara. Neke izbjegličke kolone iz Zagreba su se uputile prema Karlovcu iz kojega su išli u pravcu Gospića ili Istre iz koje su se brodovima uputili za Crnu Goru.¹⁴⁵

Križni put zarobljenih hrvatskih vojnika i civila na Bleiburškom polju je nakon predaje i izručenja išao u dva smjera. Naime, u prvom smjeru je Križni put zarobljenika išao na sjeveroistok u pravcu Lavamünda i graničnoga prijelaza za Labot, a u drugome smjeru je križni put zarobljenika išao preko prijelaza Holmec na Poljanu, Prevalje, Ravne na Koroškem. U Dravogradu se obje kolone Križnih puteva zarobljenih hrvatskih vojnika i civila su se susrele ali se ubrzo razdvajaju u dva smjera. Prvi smjer vodi kolonu zarobljenika prema Slovenj Gradecu, Velenju i Celju iz kojega se opet kolona razdvajala od čega jedan dio za Zagreb a drugi za Krapinu.¹⁴⁶ Drugi smjer zarobljenika iz Dravograda je vodio u pravcu Maribor – Ptuj – Varaždin – Koprivnica – Virovitica – Slatina – Našice – Osijek. Zatim, iz Osijeka Križni put zarobljenika vodi prema Belom Manastiru, Somboru, Subotici i Novome Sadu te preko Zemuna u Beograd. Zatim, Križni put hrvatskih zarobljenika se iz Beograda nastavio prema istočnoj i južnoj Srbiji te sve do Makedonije. Jedan dio kolone preživjelih zarobljenika se iz Osijeka uputio za Vojvodinu, preko Pančeva i Vršca za Belu Crkvu a treći dio iz Osijeka preko u pravcu za Slavonski Šamac i za Bosnu i Hercegovinu.¹⁴⁷

Tijekom marševa smrti ili Križnoga puta su zarobljenici formirani u četverorede bili izloženi maltretiranjima, pljačkanjima, ubijanjima, izgladnjivanjem od strane pripadnika JA koji su ih pratili cijelim putem. Pripadnici JA su znali izdvojiti iz kolone pojedince koji bi bili u stanju iznemoglosti ako ne mogu više hodati putem ili ako su se htjeli napiti vode i prema njima se pristupalo tako što bi ih se likvidiralo.¹⁴⁸ Zarobljenike se svrstavalo u tri glavne skupine i to u tranzitne, sabirne i radne logore gdje su se nad njima provodila ispitivanja. Naime, u tranzitnim

¹⁴⁵ A. Mijatović, 2007., 36. str.

¹⁴⁶ A. Mijatović, 2007., 39. – 40. str.

¹⁴⁷ A. Mijatović, 2007., 40. str.

¹⁴⁸ A. Mijatović, 2007., 41. – 42. str.

logorima koja su predstavljala prolazna okupljališta zarobljenika su zarobljenici se upućivali prema postojećim kriterijima u sabirne logore u kojima su se zarobljenici dijelili prema raznim kategorijama na vojnike(ustaše i domobrani) i na civile i to prema okruzima i kotarevima iz kojih su potjecali.¹⁴⁹ U tranzitnim i sabirnim logorima su se provodile likvidacije tako što bi se iz mase izdvajali pojedinci koje se bez ikakvoga suđenja ili istrage likvidiralo na zajedničkim stratištima ili u masovnim grobnicama. Mjesta masovnih grobnica nad kojima su se provodile likvidacije bila su kraške jame, rudarska okna, protutenkovski borbeni rovovi i obične jame koji su iskopali sami zarobljenici a oni zarobljenici koje ih je zaobišlo likvidiranje od strane pripadnika JA su bili upućeni u radne logore.¹⁵⁰ 600 masovnih grobišta je evidentirano do sada na području Republike Slovenije, a 840 na području Republike Hrvatske. Na području Republike Srbije je evidentirano 190 masovnih grobišta a na području Republike BIH 91 grobište.¹⁵¹

Predstavnici vrhovništva NDH su bili odvedeni i smješteni u logor u Jesenicama i tamo su nad njima provodila odvajanja na osnovi navodne liste zarobljenika koje su partizanima predali Britanci. U logoru u Jesenicama su osim predstavnika vrhovništva NDH bili i hrvatski vojnici nad kojima se kao i sa tamošnjim zatočenim njemačkim vojnicima provodila likvidacija od strane partizana.¹⁵² Zato je od 7000 zarobljenika prema Kranju marširalo 4000 od čega je 1500 stiglo do samoga cilja odnosno do Kranja. U logoru u Kranju su partizani pod svojom kontrolom držali oko 5500 zarobljenika kojima su oduzeli odjeću i obuću te su provodili razvrstavanje časnika i dočasnika.¹⁵³ Jedan dio zarobljeničke kolone iz Kranja se uputio za Škofju Luku u kojoj su zarobljenici bili smješteni u tamošnji samostan. U tom samostanu bilo je oko 3000 zarobljenika pretežito Hrvata i ti zarobljenici su bili razvrstani u tri skupine i ti zarobljenici su

¹⁴⁹ A. Mijatović, 2007., 42. – 44. str.

¹⁵⁰ A. Mijatović, 2007., 44. – 46. str.

¹⁵¹ A. Mijatović, 2007., 46. str.

¹⁵² M. Ferenc – Ž. Kužatko, 2007., 85. str.

¹⁵³ M. Ferenc – Ž. Kužatko, 2007., 85. str.

velikim djelom bili odvedeni, likvidirani i bačeni u Bodoveljsku jamu ili jamu pod Blagošem koja se nalazi nedaleko od Škofje Loke.¹⁵⁴ Međutim, na području Crngroba koji je u okolici Škofje Loke se nalazi pet označenih grobišta za koje se pretpostavlja da je tu likvidiran veliki broj Hrvata u periodu između 20. i 25. svibnja. Također, među ubijenim Hrvatima na navedenom području su se našli i likvidirani članovi vlade NDH i njihove obitelji a dokaz tome je tzv. Burdychova lista koja je pronađena u Burdychovoj ljekarni. 25. svibnja prema Burdychovoj listi bili su strjeljani barun Alpi Rauch, dr. Zvonimir Cihlar, Franjo Keller, Ivan Prpić, Lucijan Blažeković, majka pukovnika Juce Rukavine, Grozda Budak koja je bila kći ministra Mile Budaka, Mirna Frković koja je bila kći ministra Ivice Frkovića i dr.¹⁵⁵ 30. svibnja je skupina od 42 zarobljenika bila odvedena iz logora samostana u Škofjoj Loki prema Poljanskoj dolini koja se nalazi u blizini, a do sredine lipnja su svi preživjeli zarobljenici toga logora otišli za Št. Vid koji predstavlja posljednju stanicu pred Kočevskim Rogom. U Št. Vidu je logor bio organiziran na mjestu nekadašnje gimnazije i prema nekim procjenama je kroz taj logor prošlo oko 10 000 vojnika NDH i civila.¹⁵⁶ Veliki dio zarobljenika u logoru u Št. Vidu je bio likvidiran ili u logoru ili bačeni i pokopani u Brezajrevu ponoru te uz gornji tok potoka Glimščice. Zatim, iz logora Št. Vid su zarobljenici bili odvedeni za Kočevski Rog do kojega su veliki dio njih došli pješice, a manji dio vlakovima ili teretnjacima iskrcani na željezničku postaju u Kočevju ili teretnjacima.¹⁵⁷ Zarobljenici su došli u Kočevski rog u sedam transporta od kojih je svaki vlak imao 40 – 45 vagona i vukle su ga tri lokomotive. Likvidacije nad zarobljenicima u Kočevskome Rogu su provodili pripadnici 11. brigade 26. divizije iz sastava 8. dalmatinskoga korpusa i još uvijek nije utvrđeno koliko je točno ubijeno zarobljenika u Kočevskome Rogu.¹⁵⁸ Prema nekim dokumentima je stradalo oko 18 600 zarobljenika od čega

¹⁵⁴ M. Ferenc – Ž. Kužatko, 2007., 86. str.

¹⁵⁵ M. Ferenc – Ž. Kužatko, 2007., 86. - 88. str.

¹⁵⁶ N. Tolstoj, 1991., 156. – 157. str.

¹⁵⁷ N. Tolstoj, 1991., 158. str.

¹⁵⁸ N. Tolstoj, 1991., 164. – 166. str.

2500 hrvatskih domobrana i ustaša te 20 000 civila od čega najveći broj Hrvata. Partizanski borac Simo Dubajić je tvrdio u svojim memoarima da je ubijeno 30 – 40 000 ljudi, a prema nekim partizanskim izvještajima su dnevno likvidirali 800 – 1000 ljudi. Također, preživjeli zarobljenici od likvidacija na Kočevskome Rogu kojih je navodno bilo 18 su isto tvrdili da su partizani dnevno ubili 1000 ljudi.¹⁵⁹ Naime, radi se o ranjenicima odvedenih iz ljubljanske Opće bolnice o čemu potvrđuju Zarobljeničke knjige Centralnih zatvora slovenske OZN-e i Popis ranjenika i bolesnika upisanih u Registar zarobljenika i zbog ovih navedenih dokumenata je bilo lakše identificirati ranjenike. Upravo zbog toga se zna da se radi o 60 Slovenaca, 26 Hrvata i dvojice Srba a tragovi nezalječenih rana na kostima su još jedan dokaz da se radi o dovedenim ranjenicima.¹⁶⁰

Križni put hrvatskih zarobljenika iz Bleiburga su pred dravogradskim mostom doživjeli pravi pakao jer su naišli na grupu od 50 partizana naoružana automatskim oružjem i ta grupa partizana su ih tukli štapovima i raznim remenjima. Zatim, u Dravogradu se provodilo razdvajanje časnika i dočasnika od vojske i civila te su kolone bile usmjeravane prema Mariboru, Celju i Slovenj Gradecu.¹⁶¹ Vlakovima prema Mariboru su bili odvedeni dio zarobljenih civila odnosno žena i djece dok su vojnici i dio civila bili upućeni pješice. Međutim, prolaskom dravogradskog mosta su zarobljenici koji su išli pješice za Maribor bili prisiljeni trčati jer u suprotnom bili bi likvidirani. Tijekom puta za Maribor partizani su provodili pojedinačna smaknuća i nije bilo grupnih likvidacija i svakih sat i pol vremena su imali odmor od deset minuta.¹⁶² Teško je ustanoviti točan broj zarobljenika koji se uputio pješice za Maribor i koliko ih je ubijeno do Maribora jer prema nekim procjenama je krenulo 18 000 iz Dravograda a do Maribora stiglo pola zarobljenika odnosno 9000. Dolaskom u Maribor su zarobljenici bili smješteni u četiri velikim vojarnama koje su bile pretvorene u zarobljeničke logore i one se

¹⁵⁹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 258. – 259. str.

¹⁶⁰ M. Grahek – Ravančić, 2009., 259. str.

¹⁶¹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 211. – 212. str.

¹⁶² M. Grahek – Ravančić, 2009., 214. – 216. str.

nalaze na obali Drave.¹⁶³ Logori su bili kod kontrolom 4. udarne brigade, Osječkom udarnom brigadom te manjim snagama 12. brigade i u njima su se zarobljenici razdvajali prema vojnoj pripadnosti, godini stupanja u vojsku te pripadnosti časnicima i dočasnicima. Jedan od preživjelih logoraša Stjepan Buconjić ističe kako su u dvorištu logora nalazilo mnoštvo vojnika, časnika i civila a da su hrvatski katolički svećenici bili od njih odvojeni tako što su se nalazili na drugim stranama dvorišta i pristup prema njima bio je strogo zabranjen. Također teško je utvrditi koliko je ubijenih zarobljenika u tim četiri vojarnama pa se procjenjuje prema iskazima nekih preživjelih logoraša da je ubijeno 800 – 900 ljudi.¹⁶⁴ Zarobljenici koji su iz Dravograda bili u Maribor dopremljeni vlakovima su bili smješteni u prostor carinskoga skladišta i od 1500 osoba koje su došle, nakon devet dana u logoru ostalo je oko 300 zarobljenika. Međutim, neki zarobljenici su bili odvedeni u Djevojačkoj školi (Madchenschule) te se pretpostavlja da je u toj školi likvidirano 1900 domobranskih časnika.¹⁶⁵ U logoru Kadetenschule se nalazilo oko 15 000 vojnika zajedno sa 3000 ranjenika i sa osobljem iz bolnice PTS- a u Zagrebu sastavljeno od 26 lječnika, 28 studenata medicine, više bolničara i obitelji osoblja. Zarobljenici toga logora su prema svjedočanstvima preživjelih logoraša odvedeni vlakovima te da su bili likvidirani i bačeni u Dravu. Veliki broj zarobljenih hrvatskih vojnika ustaša i časnika su iz logora prema svjedočanstvima bili odvedeni u obližnju šumu Tezno gdje su bili likvidirani o čemu potvrđuje otkrivena masovna grobnica u kojoj je otkriveno 1179 osoba. Prema daljnim istraživanjima je oko 15 000 hrvatskih vojnika ubijeno u šumi Tezno.¹⁶⁶ Preživjeli logoraši iz mariborskih logora su bili upućeni stočnim vagonima za Zagreb, a dio kolone zarobljenika iz Dravograda je išla za Slovenj Gradec gdje su bile smješteni u prostoriji mjesne škole. Tamošnje partizanske jedinice su zarobljenike odvodile iz škole za strjeljane u mjesto Žančani u kojima je otkrivena masovna grobnica u kojoj leži najmanje 1500 ljudi, a pretpostavlja se da je u Slovenj Gradecu ubijeno

¹⁶³ M. Grahek – Ravančić, 2009., 218. str.

¹⁶⁴ M. Grahek – Ravančić, 2009., 220. – 222. str.

¹⁶⁵ M. Grahek – Ravančić, 2009., 223. – 224. str.

¹⁶⁶ M. Ferenc – Ž. Kužatko, 2007., 126. – 128. str.

do 7000 Hrvata.¹⁶⁷ U Celju su zarobljenici bili smješteni u nogometnome igralištu, u logoru Teharje koje je bio 7 km udaljeno od Celja te u logoru Bežigrad koji je bio 5km udaljeno od Celja. Teško je ustanoviti koliko je ubijeno hrvatskih zarobljenika na prostoru Celja a oni koji su preživjeli su bili upućeni dolinom Savinje prema Laškom i Zidanom mostu.¹⁶⁸ Pripadnici vojnih snaga NDH su skupa sa slovenskim domobranima bili odvedeni u mjestu Huda Jama nedaleko od Celja te su bili likvidirani u rudarskome rovu sv. Barbara te se pretpostavlja da je bilo likvidirno oko 2500 osoba. Pretpostavlja se da je nekoliko stotinu Hrvata likvidirano u starome zapuštenome rudniku Pečovnik nedaleko od Celja.¹⁶⁹ U Zidanome mostu je prema preživjelim zarobljenicima su partizani ubijali zarobljenike koji su zaspali ili bi ih odveli u šumi ili bi izvisili mrtve na drveća i pretpostavlja se da je tom prilikom ubijeno oko 150 hrvatskih vojnika. Preživjeli zarobljenici su iz Zidanoga mosta išli preko Sevnice, Krškoga i Brežica gdje je na relaciji između ova dva zadnja navedena mjesta se pretpostavlja da postoji masovna grobnica više od 100 ljudi. U blizini Ptuja je bio organiziran logor koji je bio pod upravom mariborske OZN-e čiji je kapacitet bio za 5000 zarobljenika i dio njih je bio likvidiran u obližnjoj šumi.¹⁷⁰

Nakon Maribora i Ptuja je zarobljenička kolona iz toga smjera prešla u Hrvatsku od čega je jedan dio zarobljeničke kolone išao prema Varaždinu, a drugi dio prema Krapini. U Krapini su zarobljenici se našli u dvorištu Pučke škole gdje su pozvani na saslušanje koje je provodila OZNA.¹⁷¹ Zatim, zarobljenici su dobili lažnu informaciju kako idu dalje za Varaždin jer umjesto u Varaždin su u tri vagona odvedeni u Macelj odnosno u Maceljsku šumu i tamo su bili likvidirani. Početkom devedesetih godina 20. st. pronađeno je 26 grobnica iz čega je iskopano 1164 kostura i pretpostavlja se da na području Maceljske šume postoji 130 grobnica

¹⁶⁷ M. Ferenc – Ž. Kužatko, 2007., 77 – 79. str.

¹⁶⁸ M. Ferenc – Ž. Kužatko, 2007., 80. – 82. str.

¹⁶⁹ M. Ferenc – Ž. Kužatko, 2007., 84. – 86. str.

¹⁷⁰ M. Ferenc – Ž. Kužatko, 2007., 180. str.

¹⁷¹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 266. – 267. str.

te da je stradalo do 12 000 vojnika i civila.¹⁷² U Samoboru je došla izbjeglička kolona iz Celja koje je tijekom dvodnevnoga hoda pratila 12. krajiška brigada. U gradu Samoboru i u okolici su bili organizirani logori i to u Maloj Rakovici, Perivoju, Reiserovome dvorcu, kerestinečkome dvorcu, Anindolu, Vugrinščaku, Šmidhenu i parku u Mlinskoj. Zatvori u Samoboru bili su Bahovčevoj zgradi, u sklopu zgrada u Obrtničkoj ulici, u Lavici te u kerestinečkome dvorcu, a pretpostavlja se da je na području Samobora bilo likvidirano 3000 ljudi.¹⁷³ Zatim, Križni put zarobljenika je iz Samobora išao prema Zagrebu u kojemu su odlukom Mjesnoga komiteta KPH Zagreb osnovano više i to uglavnom tranzitnih logora na području Zagreba. Dolaskom u Zagreb su zarobljenici krenuli prema barakama i zgradama logora na Kanalu koji se nalazio na mjestu današnjega Autobusnoga kolodovora i taj logor bio je glavni logor za ispitivanje i raspoređivanje zarobljenika u Zagrebu.¹⁷⁴ Potom su zarobljenici iz toga logora bili raspoređeni u ostalim logorima na prostoru Zagreba i to u Prečko i Maksimir. U logoru Prečko prema dokumentima se nalazilo 3900 vojnika od čega 117 časnika i 151 dočasnik zrakoplovstva NDH i 1900 bolesnika. Ranjeni vojnici su bili odvedeni u zagrebačkim bolnicama Sv. Duh, Sestre Milosrdnice te u Vojnu bolnicu na Kuniščaku i ležali bi na bolesničkome podu i bili su izloženi nasiljem i nedostatkom lijekova, sapuna i rublja.¹⁷⁵ Logor Maksimir je bio četvrti logor u Zagrebu koji je bio pod nadzorom OZN-e grada Zagreba za koji se ne zna točan broj likvidiranih ljudi i postoje pretpostavke da se vršila likvidacija nad zarobljenicima na gubilištima na Staroj Ciglani iza Šumarskoga fakulteta i u šumi kraj Garešine. Zarobljenici su osim u logorima bili zatvarani i izloženi mučenjima i ispitivanjima u zatvorskim ustanovama OZN-e koje su se nalazile na Ljubljanskoj cesti, Savskoj cesti, Novoj Vesi, Đorđićevoj ulici i na Trgu Kulina bana.¹⁷⁶ Na području Zagreba i Zagrebačke gore masovne grobnice se nalaze kod Brdovca, na

¹⁷² M. Grahek – Ravančić, 2009., 267. – 268. str.

¹⁷³ M. Grahek – Ravančić, 2009., 272. – 273. str.

¹⁷⁴ M. Grahek – Ravančić, 2009., 275 str.

¹⁷⁵ M. Grahek – Ravančić, 2009., 276. – 278. str.

¹⁷⁶ M. Grahek – Ravančić, 2009., 280. – 282. str.

Brestovcu, u Gračanima i u Šestinama. Na Šestinama se nalazi 1184 posmrtnih ostataka pobijenih Hrvata, a u Gračanima 618 posmrtnih ostataka ubijenih Hrvata.¹⁷⁷ Dolaskom u Osijek su zarobljenici bili smješteni na željezničkim nasipima kraj pruge, na Sajmištu i na Zelenom polju u kojemu se nalazio industrijski prostor Kolarove Ciglane. Svaki dan je organ OZN-e dolazio i na boravišna mjesta je vraćao one zarobljenike koji nisu više bili sposobni ići dalje a to se pretežito misli na bolesnike.¹⁷⁸ Zarobljenicima je bilo omogućeno da primaju hranu i odjeću od tamošnjih mještana Osijeka. Prema svjedočanstvima logoraša iz Osijeka nije više bilo pucnjava i izravna ubijanja zarobljenika.¹⁷⁹ Međutim, jedan dio zarobljenika se iz Osijeka vodilo preko Slavanskoga Broda u Bosanski Brod u kojemu je bio logor gdje se provodilo prepoznavanje. Tamošnja OZN-a je odvodila zarobljenike logora u Bosanskome Brodu i likvidirala je više od 1000 zarobljenika u Golubovoj šumi. U Prijedoru su zarobljenici bili dovedeni iz Slavanskoga Broda te su bili smješteni u glavnu ciglanu, u Džinića kuću ili u kuću zloglasnih „Srpskih sestara“ odnosno u zgradu OZN-e.¹⁸⁰

Križni put hrvatskih zarobljenika je iz Osijeka nastavio dalje za Srbiju i prolazeći kroz Šid su zarobljenici bili izloženi batinjanjem, maltretiranjem od tamošnjega srpskoga stanovništva koji su uzvikivali pogrdne izraze, psovke. Prema preživjelim sudionicima Križnoga puta kroz Srbiju su zarobljenici bili ubijani u pravoslavnim selima više od civila nego od partizana pa je tako primjerice u selima Kuzmin i u Martincima ubijeno 160 osoba od strane civila.¹⁸¹ Zarobljenici prije dolaska u Beograd su najprije bili smješteni u zatvor u Srijemskoj Mitrovici gdje su mnogi umirali od tifusa, te su iz Srijemske Mitrovice bili odvedeni u Beograd i u Zemun gdje su bili izloženi batinjanjem, torturama od tamošnjega srpskoga stanovništva. Jedan dio zarobljeničke kolone je iz Beograda bio odveden u Pančevo u kojemu su zarobljenici umirali od tifusa ili od

¹⁷⁷ M. Grahek – Ravančić, 2009., 284. – 285. str.

¹⁷⁸ Z. Dizdar – M. Rupić, 1995., 150. – 152. str.

¹⁷⁹ Z. Dizdar – M. Rupić, 1995., 152. str.

¹⁸⁰ M. Grahek – Ravančić, 2009., 303. – 304. str.

¹⁸¹ M. Grahek – Ravančić, 2009., 308. – 310. str.

maltretiranja a neki su od njih bili rasporođeni na rad u Banatskome Karlovcu na kopanje žita.¹⁸²

Drugi dio zarobljeničke kolone je bio odveden u Kraljevo i Novi Pazar odakle su bili poslani na rad u sječi šuma u Crnoj Gori. Dio zarobljeničke kolone je iz Pančeva bio odveden za Belu Crkvu na granici sa Rumunjskoj gdje su radili u obližnjim vinogradima ili na polju.¹⁸³

¹⁸² M. Grahek – Ravančić, 2009., 310. – 312. str.

¹⁸³ M. Grahek – Ravančić, 2009., 312. str.

3. Zaključak

Tema Bleiburg i Križni put predstavlja kompleksnu temu u hrvatskoj historiografiji jer u znanstvenim krugovima izaziva velike rasprave, polemike koje znaju biti popraćene emotivnim nabojima ali i u tome da pojedini povjesničari na temelju svoga političkoga svjetonazora iznose svoje prosudbe za ovaj događaj. Važno je naglasiti kako tema opterećuje i današnje hrvatsko društvo u kojemu se vodi diskusija o ovoj temi a naročito o tome tko je imao pozitivnu ulogu u II.sv. ratu odnosno tko je kome bio u obitelji na „pravoj strani“ onaj tko je bio u partizanima ili u ustašama. Zbog nedostataka dokumenata je teško ustanoviti koliki je točan broj izbjeglica se povlačio sa prostora NDH u svibnju 1945. g. ali se pouzdano zna da masa izbjeglica koja se povlačila prema Austriji nisu se dohvatile Austrije pa samim time nisu sudjelovali na Križnome putu. Takve izbjeglice su na prostoru Slovenije bili zaustavljeni od pojedinih partizanskih jedinica koje bi odmah smjestili u logore kao što je bilo u okolici Celja te bi ih likvidirali tako da postoje masovna grobišta i za takve izbjeglice. Mnoštvo je izbjeglica je poginulo pri povlačenju u borbama oko Dravograda i Mislinjske doline za koje isto postoje neotkrivena masovna grobišta. Međutim, neke izbjeglice su uspjele doći do Austrije tako što su stigle u Klagenfurt kako je bilo naređeno od strane političkoga vodstva NDH i te bi izbjeglice bile smještene u savezničkim logorima, a neke su bile zaustavljene na Bleiburškome polju. Dugo vremena se smatralo da je za izručenje izbjeglica sa Bleiburškoga polja iz savezničkih logora u Klagenfurtu i okolici odgovorno isključivo britnsko vojno zapovjedništvo u Koruškoj ali prema postepenome otkrivanju dokumenata iz britanskoga arhiva koje govore o tim događajima sve se ukazuje na to da je odluka o izručenju izbjeglica donesena na britanskome političkome vrhu. Zbog nedostataka i nepreciznih dokumenata teško je rekonstruirati događaje vezano o točnom broju dovedenih zarobljenika u logorima kao i samoj likvidaciji u logorima i u njegovoj neposrednoj blizini. Unatoč svim tim nedaćama i preprekama ova tema zahjeva daljna i potrebna znanstvena istraživanja u historiografiji.

4. Sažetak

U ovome završnome radu prikazuje se stanje političkoga vodstva NDH i njenoga stanovništva u svibnju 1945 koje je rezultiralo njenim slomom. U uvodnome dijelu spominju se uspješne vojne operacije vojnih snaga Jugoslavenske Armije početkom 1945. godine koje su sužavali prostor NDH čije se političko vodstvo radi nerazvijene vojne industrije nije moglo oduprijeti zbog čega su uputili molbu Saveznicima da NDH prijeđe na njihovu stranu, ali Saveznici su njihovu molbu odbili. Nakon uvoda govori se o događajima i okolnostima Bleiburga i Križnoga puta napisano u tri poglavlja. U prvome poglavlju je fokus na povlačenje političkoga vodstva NDH sa vojskom i civilima iznoseći smjerove kretanja kolona prema Austriji koje je bilo popraćeno borbama sa partizanskim jedinicama. U drugome dijelu sagledava se djelovanje i suočavanje britanskoga političkoga vrha prema pristiglim hrvatskim izbjeglicama u Austriji i sve većoj prisutnosti vojnih snaga JA koji se ne žele povući, pronalazeći kompromisno rješenje koje je rezultiralo pregovorima između britanskih vojnih predstavnika i jugoslavenskih vojnih predstavnika koji su se izborili da se hrvatske izbjeglice izruče Jugoslaviji, ali pod uvjetom da napuste austrijski dio Koruške. U trećem poglavlju govori se o izručenju hrvatskih izbjeglica na prostoru Austrije vojnim snagama JA koje su izbjeglice formirali u četverorede, te se opisuje pravac njihova kretanja kroz Jugoslaviju poznat pod nazivom Križni put na kojemu su te izbjeglice bile smještene u logore, izložene malteretiranjima i likvidacijama o čemu potvrđuju brojna otkrivena masovna grobišta. U zaključku se navodi kako je za hrvatsku historiografiju ova tema kompleksna jer ona izaziva brojne prijepore kako među povjesničarima tako i u hrvatskom društvu te zahtjeva daljna znanstvena istraživanja jer dosadašnji broj ubijenih tijekom povlačenja prema Austriji, u Austriji i na Križnome putu se još uvijek temelji na procjenama.

Ključne riječi: Nezavisna Država Hrvatska, Jugoslavenska Armija, Bleiburg, Austrija, Koruška, četverored, Križni put, likvidacije, masovna grobišta

5. Summary

Events and circumstances of Bleiburg and the Way of the Cross

This final paper presents the state of the political leadership of the NDH and its population in May 1945, which resulted in its collapse. The introductory part mentions the successful military operations of the military forces of the Yugoslav Army in early 1945, which narrowed the space of the NDH, whose political leadership could not resist because of the underdeveloped military industry, which is why they sent a request to the Allies that the NDH go over to their side, but the Allies refused their request. After the introduction, the events and circumstances of Bleiburg and the Stations of the Cross are written in three chapters. In the first chapter, the focus is on the withdrawal of the political leadership of the NDH with the army and civilians, presenting the directions of movement of the columns towards Austria, which was accompanied by fights with partisan units. In the second part, the action and confrontation of the British political leadership towards the arrived Croatian refugees in Austria and the increasing presence of the JA military forces that do not want to withdraw, finding a compromise solution that resulted in negotiations between British military representatives and Yugoslav military representatives who fought for the extradition of Croatian refugees to Yugoslavia, but on the condition that they leave the Austrian part of Carinthia. The third chapter talks about the extradition of Croatian refugees on the territory of Austria to the military forces of JA, who formed the refugees into four rows, and describes the direction of their movement through Yugoslavia, known as the Way of the Cross, on which these refugees were placed in camps, exposed to mistreatment and liquidations, as confirmed by the numerous discovered mass graves. In the conclusion, it is stated that this topic is complex for Croatian historiography because it causes numerous controversies both among historians and in Croatian society and requires further scientific research because the number of those killed so far during the retreat towards Austria, in Austria and on the Way of the Cross is still based on estimates.

Key words: Independent State of Croatia, Yugoslav Army, Bleiburg, Austria, Carinthia, four row, Way of the Cross, liquidation, mass graves

6. Popis literature

Dizdar Zdravko – Rupić Mate, *Spomenica Bleiburg 1945. – 1995.*, Institut za suvremenu povijest: Zagreb, 1995.

Dizdar Zdravko, *Prilog istraživanju problema Bleiburga i Križnih putova(u povodu 60. obljetnice)* iz Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu, Vol. 32 No. 1, 2005.

Ferenc Mitja – Kužatko Želimir, *Prikrivena grobišta Hrvata u Republici Sloveniji*, Počasni Bleiburški vod: Zagreb, 2007.

Grahek – Ravančić Martina, *Bleiburg i Križni put 1945. godine*, Hrvatski institut za povijest: Zagreb, 2009.

Jurčević Josip, *Bleiburg:jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima*, Dokumentacijsko informacijsko središte – DIS: Zagreb, 2005.

Mijatović Anđelko, *Bleiburška tragedija i križni put Hrvatskoga naroda*, HSK: Zagreb, 2007.

Rulitz Florian Thomas, *Bleiburška i vetrinjska tragedija : partizansko nasilje u Koruškoj na primjeru protukomunističkih izbjeglica u svibnju 1945*, Počasni Bleiburški vod: Zagreb, 2012.

Tolstoj Nikolaj, *Ministar i pokolji: Bleiburg i Kočevski rog*, Nakladni zavod Matice Hrvatske: Zagreb, 2012.